

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)  
רח' האדמו"ר מצאנז 10  
בני ברק

## שיעורים ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

"חג הסוכות" – חלק א' – תשפ"ג

התוכן:

1. "סוכה – א"י" (ליל שב"ק "האזינו") – שיעור 1
2. "ד' מינים" – ב"י" (שב"ק "האזינו") – שיעור 2
3. "סוכה – וד' מינים – ג"י" ("ליל יו"ט א' דסוכות") – שיעור 3



ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א

באתרנו: <http://pninim.co.il/>

תחת הלינק: [שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר](http://pninim.co.il/)

## בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

### שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א ליל ש"ק פרשת האזינו תשפ"ג

#### עניני סוכה

#### שאלות בענין הסכך

##### סוכה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה

יש להסתפק מה הדין לאלו שגרים בקומות גבוהות, או שבונים סוכה על הגג, ומסככים את הסוכה במחצלת, וקורה לפעמים שבעקבות הרוח, הסכך עף. כ' בשו"ע (סי' תרכ"ח ס"ב) העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה, אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, פסולה, אבל אם יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, אפילו אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים, כשרה, והסביר המ"ב (סק"ב) שאם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה משום שלא קשרה בחוזק, פסולה משום שאינה אפילו דירת עראי.

והנה כל דברי השו"ע הם לגבי סוכה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה, אבל השפת אמת בסוכה (כ"ג. ד"ה והנה) הסתפק אם דין זה נאמר גם לגבי סכך שאינו יכול לעמוד ברוח מצויה, ולמעשה בשו"ת יד אליהו (ח"א פסקים סי' כ"ד ד"ה לכן נראה) ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' מ"ג סק"ד) ובשו"ת שבט הקהתי (ח"א סי' קצ"ז) פסקו דה"ה בסכך.

עוד הסתפק השפ"א מה השיעור של יכולה לעמוד ברוח מצויה, האם סגי שיכול לעמוד ברוח מצויה למשך יום אע"פ שבמשך הזמן הסכך תיחלש מרוב הרוחות, או דילמא כיון שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה משך כל ימי החג, ממילא כבר פסול ביום הראשון, ונשאר בצ"ע בספיקתו, אבל בשו"ת שבט הקהתי הנ"ל (סק"ב) הוכיח מהרמ"א (סי' תרכ"ט ס"ב) דבעינן שיהיה ראוי לכל שבעת ימי החג, דהרי כ' שם שאם מסכך בדבר שדרכו ליבש תוך שבעה, מיד דייננן ליה כאילו הוא יבש והוא פסול, וא"כ בסכך קל כגון שעשוי ממחצלאות, אם אינו קשור היטב בחוטים שאינם מקבלים טומאה, והיא לא תעמוד ברוח מצויה למשך ז' ימים בגובה שהסוכה נמצאת, הרי הוא פסול כבר ביום הראשון.

מאידך גיסא, בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' שע"ח) פסק, כיון שסוכה זו ראויה מצד עצמה, ורק הרוח שהוא דבר חיצוני יגרום לה שלא תעמוד, אין בה חסרון של סוכה שאינה ראויה לשבעה, וע' בהערות מרן הגריש"א זצ"ל בסוכה (כ"ג). דאם כשיושב בה אין רוח, ובמצב כזה הסוכה ראויה לשבעה, שוב אין חסרון בכך שהמצב עתיד להשתנות, והא דשנינו בסוגי' שם, שאם אינה ראויה לשבת בה שבעת ימים אינה נחשבת כסוכה, היינו בסוכה ע"ג בהמה ואילן, שגם אם הסוכה תשאר באותו מצב, לא יוכלו להכנס לתוכה בשבת ויו"ט, וכן ביאר גם בהליכות שלמה (פ"ז ארחות הלכה 2).

##### צורת קשירת הסכך כדי שלא יעוף

והנה בעצם ההיתר לקשור הסכך שלא יעוף ברוח מצויה יש להעיר, דלא מיבעי שאסור לקושרו באזיקונים העשויים מפלסטיק כיון שמעמיד הסכך בדבר שאינו גידולי קרקע (א"כ הסכך עומד מעצמו ברוח מצויה, אלא שרוצה לחזקו שיעמוד גם ברוח שאינה מצויה), אלא גם לקושרו בדבר שאינו מקבל טומאה שהתיר המ"ב

(סי' תרכ"ט סק"ו), צ"ע טובא לפמשי"כ השעה"צ (סי' תרל"ג סק"ו) שאין הסכך כשר מה"ת א"כ נעשה ארעי, דהיינו שלא יקבע הנסרים של הסכך במסמרים. בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' צ"ג) כ' דיש לחלק בין מסמרים לחוטים, דכל הפסול הוא רק משום שעל ידי החיבור במסמרים נראית כעין בית, משא"כ כשקשר הסכך בחוטין שאינה נראית כבית, אבל מרן הגריש"א זצ"ל חשב לנראית כבית ונראית כדירת קבע (וע"ע בשו"ת אבן ישראל ח"ח סי' מ"ד), ולכן פסק שיקשרנה באופן רפוי שלא יהדק הסכך למקומו, או שיחברנו ע"י קשר עניבה, או שיחבר הסכך ע"י כריכת החבל בלא שום קשירה (הובא בשערי הוראה ח"ח עמוד ק"ט). בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' צ"ה) פסק שמותר להניח אבנים על הסכך כדי שלא יעוף ברוח.

### הניח הסכך בשעה שהגגון היה סגור

כ' הרמ"א (סי' תרכ"ו ס"ג) מותר לעשות הסוכה תחת הגגות העשויות לפתוח ולסגור, והסביר המ"ב (סק"ח) דהיינו אפילו כשהן סגורות ולא נחשב תולמ"ה, אבל הבי"ח ומ"א ושאר אחרונים החמירו שצריך לפתוח הגג כשמסכך את הסוכה, ובדיעבד אם שכח לעשות כן, צריך לפותחו ולנענע כל הסכך – פ"י שיגביה כל עץ לבדו, ויחזור ויניחנו לשם צל, ומ"מ אם שכח לנענע את הסכך, ונזכר בליל יו"ט, כ' הכה"ח (סק"ו) שיכול לסמוך על המתירין, וגם יכול לברך "לישב בסוכה" כיון שאינו אלא חומרא בעלמא. כשמגביה הסכך, יגביהו קצת, וא"צ להגביהו ג' טפחים (שו"ע הרב סי' תרכ"ט סכ"ח).

### סוכה העומדת משנה לשנה

כ' המ"ב (סי' תרל"ו סק"ח) שאם עשה סוכה לשם החג, ואח"כ היה דר בה כל השנה, כשיגיע חג הסוכות, צריך להגביה הסכך ולחזור להניחה לשם סוכה, ולא סגי בגילוי הגג לבד. מקור המ"ב בבכור"י (סי' תרל"ה סק"א), והסביר שאינו ניכר שדר שם לשם מצוה. ונ"מ טובא לאלו הנוהגים לעשות סוכתם בחדר קבוע או במרפסת שדרים בו בקביעות משך כל השנה, ויש לו גג, והסכך מונח כל השנה תחת הגג, ולפני סוכות הוא פותח את הגג, דצריך לנענע את הסכך לשם סוכה כל שנה ושנה, ולא מהני מה שרק מגלה את הגג.

אבל בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תע"ד סק"ב) כ' לגבי סכך שנשאר כל השנה, דאם מתקנים גג מעליו כשרוצים לדור שם כל השנה, אין בזה חשש כלל של דירה, משום שהסכך לבדו אינו נקרא בית לפני תיקון הגג מעליו (והיינו דלא בבכור"י).

אבל י"א (עמק ברכה סוכה סי' ט'), ומרן החזו"א זצ"ל בתורת המועדים על השונה השונה הלכות סי' תרל"ו סק"ה) דבכה"ג סגי בפתיחת הגג, ואע"פ שישב תחת הסכך כל השנה, מ"מ עיקר הגנתו מהגשמים והחמה היתה ע"י הגג ולא ע"י הסכך, וממילא כשפותח את הגג, ניכרת ישיבתו לשם מצוה.

בשו"ת מנחת שלמה (תניינא סי' נ"ו סק"ה) ג"כ הקשה, הרי כל ימות השנה הוא דר שם רק מפני שיש שם רעפים, משא"כ עכשיו שהסיר הרעפים, ולכן הסביר שהבכור"י החמיר שצריך לנענע את הסכך רק באופן שהסכך הוא נמוך יותר מהרעפים, דאז אינו רואה הרעפים, ואם יסלקם באמצע השנה נראה כאילו יושב בסוכה, אבל אם הסכך הוא צמוד לרעפים, ורואה אותם מעל הסכך, א"כ בזה שמניח הרעפים שם מגלה דעתו דלא ניחא ליה בסכך הסוכה לכל ימות השנה, אלא דעתו בגג הרעפים בלבד, דהרי אין הסכך מוסיף כלום על הרעפים, לכן בכה"ג מספיק שבסוכות יסלק הרעפים, וא"צ לחדש בה דבר.

והנה גם לשיטת הבכור"י, כל החומרא שלו מבוססת על מה שאינו ניכר שדר תחת הסכך לשם מצוה, משום שדר שם כל השנה, ולפ"ז אם יש לו תקרה דקורטיבי תחת הסכך, מילתא דשכיחא מאוד במקומות שמשותפים בסוכה כחדר ממש משך כל השנה, א"כ כיון שאין הסכך נראה כל השנה, מסתבר לומר שגם הבכור"י יסכים שא"צ להרים את הסכך, כשמסלק התקרה הדקורטיבי, ופותח את הגג שמעל הסכך.

## האם צריך לסמן הדפנות כדי לקבעם באותו מקום לשנה הבאה

כ' הבה"ט (סי' תר"ל סק"ו) וז"ל כתב מהרי"ל מהרי"ש הי' מסמן למחיצות הסוכה כדי לראות סדר עמידתן, שלא ישנה משנה לשנה, וכן הוא בירושלמי (שבת פ"ד ה"ג) "והקמות את המשכן כמשפטו", וכי יש משפט לקרשים, אלא קרש שזכה ליתן בצפון, ינתן לעולם בצפון. הבכורי יעקב (סי' תר"ל סקט"ז) הוסיף דהמ"א בהל' ציצית הביא בשם השל"ה שיש שנהגו לעשות סימן בטלית שאותן ציצית שהם לפניו יהיו לעולם כן מטעם הירושלמי הנ"ל, אבל בשם האריז"ל הביא שלא הקפיד על כך. הבכור"י בעצמו הקשה דאינו דומה כלל להירושלמי, דבשלמא בבהמ"ק יש יותר קדושה בצפון דקדשי קדשים נשחטים דווקא בצפון, והשלחן בצפון, וכמו"כ לדרום יש קדושה דהמנורה בדרום, ולכן אין מורידים מקדושתן, אבל בציצית וברוחות הסוכה אין קדושה לאחת יותר מחבירתה, ולכן אין מקפידים לסמנם. הבה"ל (סי' תר"ל ס"ה ד"ה לעשות) ציין לדברי הבה"ט ולהשגת הבכור"י עליו ולא הכריע בדבר, אבל הערוה"ש (שם סכ"ט) כי דאע"פ דסברת המהרי"ש אינה מוכרחת, אבל נכון לעשות כן וכן המנהג.

## סכך נגוע בתולעים

בשו"ת התעוררות תשובה (הנדמ"ח ח"ג סי' תי"ז) הסתפק אם סכך המתולע בתולעים נחשב כסכך פסול, ונ"מ גם לשינה, דהרי מבואר ברמ"א (סי' תר"מ ס"ד) שאם עשה סוכתו במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפילו בדברים שלא מצטער בהם, דלא הויא כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו (ואמנם המ"ב סק"כ כי דיש אחרונים שחולקים ע"ז, וס"ל דאף דלכתחילה בודאי אין לעשות סוכה כזו שאין יכול לקיים בה כל הדברים כדן, מ"מ בדיעבד יוצא בה ידי חובת אכילה, כיון שלאכילה אינו מצטער, אבל בשעה"צ סקכ"ה הוסיף דיש לזהר בזה מאוד, משום שכמה אחרונים העתיקו את דברי הרמ"א להלכה).

המגיה שם הוסיף שמבואר בפמ"ג (סי' תר"ל משב"ז סק"א) שהמסכך בדבר שריחו רע ואין האדם סובלתו, אינו יי"ח מה"ת דבעינן תשבו כעין תדורו (הובא להלכה במ"ב סי' תרכ"ט סקל"ח), וממילא ה"ה כשנופלים תולעים ויתושים לתוך האוכל בסוכה, אינו תשבו כעין תדורו, דגם בבית היה עובר לאכול בחדר אחר.

עוד הוסיף בהתעוררות תשובה, דפשיטא ליה שאם לפעמים זבובים נופלים לתוך המאכל, יאכל בבית משום שהוא פטור מהסוכה כמבואר במ"א (סי' תרל"ט סקט"ו) שאם כ"כ קר שיקרש הרוטב, פטור מלאכול בסוכה, וא"כ כש"כ אם אינו יכול לאכול שם משום ששרצים יפלו במאכל.

## לבישת כובע עם שוליים רחבים בסוכה כדי שתולעים לא יפלו לתוך האוכל

והנה שאלה זו אינה חדשה, ואדרבה מבואר בפמ"ג שבדיעבד הסוכה כשרה, דהרי כ' בהל' שבת (משב"ז סוסי' שט"ו) בענין תולעים בסכך וז"ל יש בסוכות מעוטפים ברייט"ל (כובע) שלא יפלו תולעים מסכך לקערה, י"ל זה רק לאהל אסור ע' אות ח' עכ"ל. הרי מבואר דס"ל שאם לובש כובע עם שוליים רחבים בשבת או יו"ט כדי שתולעים לא יפלו לתוך האוכל, הרי זה אסור משום עשיית אהל, וצ"ל דאע"פ שאין שם מחיצות, מ"מ כיון שעשוי להגן על המאכלים, אסור ללבושו בשבת.

לפ"ז הי' מקום לדון בכלל בלבישת כובע בשבת ויו"ט כשיש לו שוליים שרחבים טפח (שמונה או עשר ס"מ), ואמנם בשו"ע בהל' שבת (סי' ש"א ס"מ) נפסק דכובע שהוא מתפשט להלן מראשו טפח, אסור להניחו בראשו אפילו בבית משום אהל, והמ"ב (סי' קנ"ב) הסביר דאע"פ שאין אוהל בלי מחיצות (ע' מ"ב סי' שט"ו סק"כ), מ"מ כיון שעשוי להגן מפני השמש נחשב כאהל עראי, ובכל זאת האחרונים הביאו כמה צדדים להקל ללבוש כובעים שלנו, ואמנם לפי הטעם שאין הכובע עשוי להגן מפני השמש שרי (ואה"נ כובעי קש שיש להם שוליים רחבים ביותר שעשויים לצל, אסור ללבשם בשבת ויו"ט), אבל בצירור של הפמ"ג שלובש הכובע כדי שתולעים לא יפלו לתוך המאכלים שבסוכה, אסור ללבושו שם משום אהל.

אבל זה ברור דכו"ע מודו דלכתחילה אין לסכך בסכך כזה משום החשש שמא יפלו תולעים, וכבר התריע הבכור"י (סי' תרכ"ז בתוספת ביכורים) וז"ל אני נזהר ומזהיר שלא לתלות פרחים בסכך, ובפרט על השלחן, שנופלים מהם תולעים ויתושים קטנים על האוכלים, וממש שא"א לזהר בזה שהם רגילים להיות בהציצין ופרחים, ועי"ז עושה מצתות סוכה למצוה בעבירה שבולע הרצים עם האוכלים עכ"ל. ומה"ט י"א שנהגו בירושלים לסכך בפלפונים שאין תולעים מצויים בהם (שו"ת ישכיל עבדי ח"ו סי' כ').

### האם מותר לפרוס סדין תחת הסכך

והנה יש לדון אם נד"ד דומה להא דשנינו בסוכה (י.) ונפסק להלכה בשו"ע (סי' תרכ"ט סי"ט) פרס עליה סדין מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר, כלומר שלא יהיו עליו וקיסמין נושרים על שלחנו, פסולה, אבל אם לא פרס אלא לנאותה כשרה, והוא שיהא בתוך ארבעה לסכך, וי"א שסוכה שהיא מסוככת כהלכתה, וירא שמא ישרו העלין ותהיה חמתה מרובה מצלתה, ופרס תחתיה סדין שלא ישרו העלין, כיון שהסדין גורם שעל ידו צלתה מרובה מחמתה פסולה, אבל אם היתה מסוככת יפה באופן שעל ידי הנשירה עדיין תשאר צלתה מרובה מחמתה, ולא הוצרך לפריסת הסדין רק להגן מפני הנושרין, כשרה.

להלכה כ' שם המ"ב (סקנ"ח) דמעיקר הדין יש להחמיר בזה, ומ"מ בשעה"ד שאינו יכול לאכול בסוכה משום העלין הנושרין לתוך המאכל, מוטב לפרוס סדין תחת הסכך בתוך ד' טפחים ממה שיאכל חוץ לסוכה, אבל לא יברך ע"ז לישיב בסוכה. לפ"ז בנד"ד לכאורה אין עצה לפרוס ניילון מתחת לסכך כדי שהתולעים יפלו עליו, דאפילו אם יש להקל בדיעבד, אבל בסוכה כזו אינו יכול לברך לישיב בסוכה.

### לפרוס סדין תחת הסכך לשם נוי

אבל אפשר יש להציע שאם מדביק תמונות יפות על הניילון, הרי הוא נהפך להיות נוי סוכה, והרי נפסק בשו"ע (סי' תרכ"ז סי"ד) פרס סדין תחת הסכך לנוי, אם הוא בתוך ד' טפחים כשרה, ואם אינו לנוי אע"פ שהוא בתוך ד' טפחים פסולה. לפ"ז יש לצדד להקל לפרוס ניילון מצוייר, תוך ד' טפחים מתחת הסכך הנגוע בחרקים, כדי למנוע מהתולעים וחרקים מליפול תוך האוכל, והכי מטיין משמיה דמרנן הגריש"א זצ"ל (מתוך שו"ת שנסאל ע"י הגר"מ גרוס שליט"א בתל תלפיות קובץ סי' עמוד מ"ב) ובעל האגרות משה זצ"ל (הובא בסוכת חיים על הלי' סוכה מהדורת תשע"ח עמוד רצ"ה).

### האם ההיתר של סדין לנוי סוכה תחת הסכך הוא דווקא אם אינו פורסה גם לסיבה אחרת

אמנם יש להסתפק אם יש מקום להחמיר בנד"ד יותר מבסדין העשוי לנוי, דהרי זה ברור שכוונתו אינה רק לנוי סוכה, אלא גם כדי להגן עליו מהתולעים וחרקים, ואפשר בכה"ג שיש לו שתי כוונות גרע טפי. בספר הסוכה (הנדמ"ח ח"א פכ"ו הערה 10) ציין שהמקור חיים (סי' תרכ"ט סי"ט) הביא כמה ראיות דיש להחמיר בכה"ג, דהרי בב"מ (ל.) דנה הגמ' אם מותר לשומר אבידה לשטוח בגד שמצא כאשר הוא לצורך הבגד וגם לצורכו, ולהלכה נפסק בשו"ע (חוי"מ סי' רס"ז סי"ח) דאסור. כמו"כ מבואר בשו"ע בהלי' שבת (סי' שכ"ה סי"ו) שאם גוי עשה מלאכה בשבת בשביל ישראל ואינם יהודים, צריך להמתין לערב בכדי שיעשו. לפ"ז גם בנד"ד, כיון שאינו פורס הסדין אך ורק לשם נוי, אלא כוונתו גם לנוי וגם להגן עליו מהחרקים, ואדרבה עיקר כוונתו אינה לנוי, לכן ס"ל דאין להקל.

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' ר"יב סק"ו) העיר, כיון דבזה"ז לא נהגו לסכך תחת הסכך בסדינים ליופי, הרי ניכר להדיא שלא נעשה לנאותו אלא למטרה אחרת, וממילא אין הסדין בטל להסוכה, ולפי המקו"ח הני"ל כאשר כוונתו לשתי מטרות אינו בטל לסכך, כש"כ בנד"ד דניכר להדיא שמחשבתו היא רק משום התולעים, אלא שהדביק תמונות וכדומה על הניילון כדי שייקרא נוי סוכה, וזה לא מהני.

### סברות לדחות ראיית המקור חיים משומר אבידה

מאידך גיסא בספר סוכת חיים (הל' סוכה מהדורת תשע"ח עמוד רצ"ד) העיר על ראיית המקור חיים משומר אבידה, דהרי תוס' בב"מ (ל. ד"ה לצורכו) הסביר דסיבת האיסור לשטוח בגד לצורכה ולצורכו היא משום דחיישינן שמא ישהה ויניחנה שם גם אחרי כדי צרכה ויתקלקל, משא"כ בספר שמותר לקרא בו אע"ג שהוא גם לצורכו, וכן היא שיטת הרא"ש (שם סי' כ') והגהות מיימוני (הל' אבידה פ"ג סק"ה), והכי מבואר בסמ"ע (סי' רס"ז סק"א) ונתיבות (שם חידושים סק"ט), ולפי הני ראשונים שהחסרון של לצורכה ולצורכו באבידה הוא משום חשש קלקול האבידה, אין להביא ראיי' משם לאסור לפרוס סדין תחת הסכך כאשר כוונתו גם לנוי וגם למנוע נפילת תולעים לסוכתו.

אבל אי משום הא, יש לדחות קושייתו, דהרי רש"י בפסחים (כ"ו: ד"ה נזדמנו לו) כ' וז"ל נזדמנו לו אורחים לא ישטחנה, אלמא אע"ג דלצורכה הוא... הואיל ומתכוון להתכבד בשל חבירו באורחים, חשיב ליה גזל ואסור עכ"ל. הרי מבואר דס"ל דכל שעושה לצרכו, מגרע בהיתר השתמשות דלצרכה, והכי מבואר בהגהות מרדכי בב"מ שם בשם ר"ת ועוד ראשונים, וע"ע באהבת חסד (פ"ז נתיב החסד סק"ב) דמדקיי"ל לא אפשר וקא מכוון אסור, ממילא אסור גם כשהוא לצורכו ולצרכה. עכ"פ לפי דבריהם אין הכרח לדחות ראיית המקור חיים מכח ביאור תוס' והרא"ש בסוגי'.

### המייבם יבמתו ומכוון לשם נוי וגם לשם מצוה

מאידך גיסא העיר בספר סוכת חיים הנ"ל ממש"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' קל"ה) דאע"פ דשנינו ביבמות (ל"ט:): דאבא שאול ס"ל דהכונס יבמתו לשם נוי הרי זה כאילו פוגע בערוה, וקרוב להיות הולד ממזר, היינו רק כשכוונתו אינה אלא לשם נוי או רק לשום ממון, אבל אם כוונתו היא גם למצוה וגם לנוי אין קפידה בדבר, ולפ"ז י"ל גם בנד"ד דכשמכוון שתי כוונת, גם לנוי סוכה וגם למנוע תולעים, שפיר דמי.

### סוכה שנעשית לצל וגם לשם דירה או לאוצר

עוד העיר מהא דמבואר בשו"ע (סי' תרל"ה) דסוכה אע"פ שלא נעשית לשם מצוה, מ"מ אם עשויה לצל כשרה, והב"ח שם כ' שרש"י והר"ן נחלקו באופן שבנאה לשם צל וגם לשם דירה או לאוצר, דלרש"י הסוכה כשרה כל שלא עשאה רק לשם דירה, ואילו הר"ן ס"ל דאינה כשרה אא"כ עשאה אך ורק לשם צל. אבל המ"א (שם סק"א) כ' דאין מחלוקת ביניהם אם בנאה לשם צל וגם לשם דירה או לשם אוצר שהיא פסולה, וכן פסק בשו"ע הרב (סי' תרכ"ו ס"ו) שאם עושה את הסוכה לשם צל ובנוסף לכך גם לשם צניעות, הסוכה פסולה, וכן פסק גם בשו"ת חלקת יואב (מהדו"ת סי' ג'). לפ"ז י"ל גם בנד"ד כיון שפורס הניילון גם לשם נוי וגם להגנה מהתולעים, הרי זו סוכה פסולה.

אבל יש לדון טובא גם בראיי' זו, דהרי המ"ב (סי' תרל"ה סק"א) כ' וז"ל חג הסוכות תעשה, כלומר תעשה לשם סוכה להגן תחת צלה, דבשביל צל הוא דמקריא סוכה, שסוככת מן החורב, ולאפוקי **אם עושה אותה לצניעות בעלמא** להשתמש שם לפעמים שלא יראו אותו, או לדור בה כל השנה, דזה אינה בכלל סוכה עכ"ל. ויש להסתפק אם כוונת המ"ב לומר שרק אם נעשה אך ורק לצניעות, אז הסוכה פסולה, או שמא אפילו אם עושה הסכך לצל וגם לצניעות ביחד ג"כ פסולה. בחזו"א (או"ח סי' ק"ג סק"ו) מבואר דסוכה העשויה לשם חג וגם לשימוש כל השנה כשירה, ולפ"ז בנד"ד אין לנו ראיי' מסוגי' זו לפסול הסוכה שפרסו ניילון עם תמונות תחת הסכך.

בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קנ"ג) ג"כ דן בשאלה דידן, וכ' בפשיטות שהדעת נוטה לחומרא, דמה שפירס מפני הנשר הוא סיבה מספקת לאיסור, דהא השיג מטרתו להתגונן ע"י הסדין, ומה שכוון גם לנאותה, היא מחשבה שניה, ואין בכחה להכשיר מה דפסול, ודחה הראיות מהשבת אבידה ומייבום.

תבנא לדינא נראה דמי שפורס ניילון עם ציורים מודבקים עליו לנוי סוכה, תוך ד' טפחים תחת הסכך, כדי שתולעים וחרקים לא יפלו לתוך המאכלים, איכא צדדין לכאן ולכאן, דמצד אחד מבואר במקור חיים שמחמיר בזה, וכן החמירו בשו"ת שבט הלוי ושו"ת תשובות והנהגות, אבל מאידך גיסא, מרן האגרות משה זצ"ל והגרישי"א זצ"ל הקילו בזה. יש לציין שיש עוד נ"מ בשאלה זו, שאם יכין ניילון מצוייר כזה, כשיורדים גשמים יכול לפורסו תוך ד' טפחים מתחת לסכך לשם נוי כדי שהגשמים לא יגיעו למאכליו.

### **הרחבת הסוכה ע"י צירוף חלק מהחדר הסמוך או חלק מהמרפסת המקורה**

מילתא דשכיחא שהסוכה נמצאת על המרפסת שהיא המשך של הסלון, אבל הסוכה היא ארוכה וצרה, ואמנם יש לה שיעור סוכה (לפעמים שהיא כשרה לפי שיעור מרן החזו"א זצ"ל - כשהיא רחבה 70 ס"מ, ולפעמים היא רק כשרה לפי שיעור הגרי"ח נאה זצ"ל - כשהיא רחבה 60 ס"מ), או שחלק מהמרפסת מקורה, אבל רוצים להגדיל את רוחבה קצת ע"י צירוף חלק מתקרת הסלון או החלק המקורה של המרפסת.

#### **שיעור סכך פסול בצד הסוכה**

בשו"ע (סי' תרל"ב ס"א) מבואר שבסוכה גדולה של ז' על ז' טפחים, אם יש סכך פסול מן הצד פחות מדי טפחים ישנים תחתיו, ואם היא סוכה קטנה שאין בה שיעור סוכה רק בצירוף סכך פסול, אי"א לצרף סכך פסול אי"כ הוא פחות מג' טפחים, והסביר המ"ב (סק"ט) בשם הט"ז, כיון שהוא דבר מועט נחשב כמאן דליתא, והוסיף השעה"צ (סק"ב) בשם הפמ"ג, דאין הטעם משום לבוד, דכשיש ממשות שמפסיק לא שייך דין לבוד. לפ"ז בנד"ד, כיון שהתקרה של הסלון היא ארוכה מאוד, יש דרך להגדיל את הסוכה ע"י העמדת מחיצה בסלון במרחק פחות מג' טפחים מהסוכה, ועי"ז רק החלק שבין הסוכה למחיצה נחשבת כסכך לגבי הסוכה, ואע"פ שהוא סכך פסול, מ"מ מותר לשבת תחתיו כיון שהוא פחות מג' טפחים (עי' קרבן נתנאל בסוכה פ"א סי' ל"ה אות ז', ובכורי יעקב סי' תרל"ב סק"ג, וכן משמע בפמ"ג שם אי"א סק"א).

#### **גובה המחיצה כדי לחלק סכך פסול לשתים**

אבל הפוסקים נחלקו לגבי גובה המחיצה, די"א דסגי בגובה של י' טפחים, אע"פ שאינה מגיע עד הסכך (חזו"א סי' קמ"ד סק"ד, שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' ע"ג סוסק"ה - ועי"ע שם ח"י סי' צ"ט), וי"א שהמחיצה צריכה להגיע עד הסכך (שו"ת אמרי יושר ח"א סי' ע"א) וכן נקט הגרצ"פ פראנק זצ"ל (מקראי קודש סוכה ח"א סי' י"ב), והסביר דלא אמרינן גוד אסיק מחיצתא בכה"ג.

#### **האם צריך מחיצה לכל רוחב הסכך הפסול**

עוד יש להסתפק, אם המחיצה צריכה להיות בכל רוחב הסלון, או שמא סגי אם יש לה רוחב של ז' טפחים. י"א דסגי במחיצה שאורכו ז' טפחים בתנאי שיוסיף צורת הפתח עד סוף הסוכה (חוט שני סוכות פ"ט סק"א עמוד רכ"ח), אבל כבר העירו ע"ז, דלא מצאנו מקור לזה בפוסקים (ספר הסוכה הנדמ"ח פמ"ה הערה 27), ואפשר סגי אם אורך המחיצה, עומד מרובה על הפרוץ.

#### **האם מהני צורת הפתח במקום מחיצה כדי לחלק סכך פסול**

עוד נחלקו הפוסקים אם במקום לעשות מחיצה, יכול לעשות צורת הפתח בסלון תוך ג' טפחים מהסוכה, כדי לחלק את הסכך הפסול של תקרת הסלון, ועי"ז יגדיל את מקום הישיבה בסוכתו. מקום הספק הוא, דמבואר ברא"ש בסוכה (פ"א סי' ל"ד) דמדאורייתא צוה"פ מהני לדפנות הסוכה, אלא שמדרבנן הצריכו דפנות דווקא, אבל הר"ן שם (ו.) חולק וס"ל דצוה"פ פסול לדפנות מדאורייתא. והנה כל המחלוקת שלהם היא רק בדפנות הנצרכות להכשר הסוכה, אבל דפנות שאינן נצרכות להכשר הסוכה, גם הר"ן מודה דסגי בצוה"פ. לפ"ז יש להסתפק אם צוה"פ יכול לפסול סוכה, כגון בסוכה שיש לה ג' דפנות, וחילקה באמצע בצוה"פ, באופן שהסוכה נחלקת לשתים ופסולה, כיון שיש לכל צד רק ב' דפנות כהלכתו,

והשלישית פחות מכשיעור. בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' נ"ו) פסק שאין צוה"פ מחלקת את הסוכה לשתיים, ולפי"ז לכאורה י"ל דנ"מ גם בנד"ד, דלא סגי בצוה"פ כדי לחלק הסכך הפסול.

הגרצ"פ פראנק זצ"ל (מקראי קודש סוכה ח"א סי' י"ב) הוכיח דצוה"פ דינו כמחיצה לכל דבר, וכן נקט מרן הגרשז"א זצ"ל מעיקר הדין (הליכות שלמה פ"ז ס"ח), אבל למעשה הוסיף, שיתלו וילון בתוך צורת הפתח, אבל אמר לחתנו שליט"א שיעשה מחיצה גמורה (ע"ש בהערה 39). מרן בעל שבט הלוי זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"ח עמוד י"ג ס"ג) ג"כ החמיר דצוה"פ אינו מועיל כדי לחלק השטח של הסכך הפסול, ומביאים בשם מרן הגריש"א זצ"ל (סוכה כהלכתה פ"ו הערה ס"ד ומשנת הגרי"ש – סוכות הנדמ"ח עמוד צ"ה) שג"כ ס"ל דצוה"פ לא מהני לזה, ולכן למעשה ראוי להחמיר ולא לסמוך על צוה"פ לזה.

## מזגן הבולט מעל הסכך

בהרבה מקרים יש מזגן שבולט מעל הסוכה, וכאשר גודלו הוא ד' טפחים על ד' טפחים (32 ס"מ על 32 ס"מ), אסור לשבת תחתיו, וכתב המ"ב (סי' תרל"ב סק"ג) דיש פוסקים שסוברים דאע"פ שאם הוא פחות מד' טפחים הסוכה כשרה, מ"מ אסור לאכול או לישון תחת אותו מקום אא"כ הוא פחות מג' טפחים, וסיים בשם הח"א דלכתחילה יש להחמיר בזה.

### מזגן שנמצא במרחק מהקיר

בדרך כלל המזגן אינו ממש צמוד לקיר, ויש לדון בדינו של אותו מרווח. אם הוא פחות מג' טפחים, יש להסתפק אם אמרינו לבוד להחמיר, ונ"מ טובא באופן שרוחב המזגן יחד עם המרווח יחד הוא ד' טפחים. השעה"צ (סי' תרכ"ו סק"ג) כ' דראוי להחמיר לחוש לשיטה זו, אבל יש עצה למלאות האויר שבין המזגן לקיר בסכך כשר כנגד כל גובה המזגן, ברוחב כל שהוא, ובכה"ג תו לא שייד לומר לבוד כמבואר במ"ב (שם סק"ז), משום שאם יש סכך כשר ביניהם לא אמרינן לבוד להחמיר.

### מזגן שנמצא בסוכה מתחת לסכך

אם המזגן נמצא בתוך הסוכה תחת הסכך, ויש שיעור סוכה מחוץ למקום המזגן, בדרך כלל יש גובה עשרה טפחים מתחת למזגן, וממילא אסור לישון תחתיו, כמו שא"א לישון תחת המטה שגובה עשרה טפחים (שו"ע סי' תרכ"ז ס"א), ומ"מ אם המזגן הוא נמוך מעשרה טפחים, לכאורה יש לומר שמותר לישון תחתיו. אבל יש שרוצים לדמותו לסוגי דקינפות בסוכה (י.י.), דמבואר בשו"ע (שם ס"ג) העצים היוצאים מארבע ראשי המטה, אסור לפרוס סדין עליהן ולישון תחתיו, אפילו אם אינם גבוהים עשרה טפחים, והסביר המ"ב (סק"ז) כיון שהוא קבוע מאוד, לכן פסול אע"פ שאין לו גובה עשרה טפחים. לפ"ז לכאורה גם במזגן, כיון שהוא קבוע, יש להחמיר גם באופן שאינו גבוה עשרה טפחים, אבל מאידך גיסא יש מקום לחלק בינייהו, דהרי מבואר במ"ב (שם סק"ח) שמחמירין דווקא באופן שהדרך להשתמש תחתיו, משא"כ מי שישן תחת המטה שאינה גבוה עשרה טפחים, כיון שאינה עשויה לישון תחתיה, אלא על גבה, אינה נחשבת כאהל להפסיק למי שישן תחתיה, וא"כ גם בנד"ד, כיון שהמקום מתחת למזגן אינו עשוי לשימוש תחתיו, אפשר א"צ להחמיר כמו קינפות וצ"ע (הערת ספר הסוכה הנדמ"ח פכ"ז הערה 15).

### האם פטור מסוכה כשאינו יכול לישון משום שאין שם מזגן

יש להסתפק, האם יש פטור מסוכה מדין מצטער כשאינו יכול לישון שם בלי מזגן, ואת"ל שהוא פטור, האם חייב להוציא הוצאות מרובות כדי להתקין מזגן בסוכתו. ולכאורה היה מקום לחלק בין ביתו לסוכתו, דאפילו אם בביתו היה עושה מזגן ולא היה יוצא לחדר אחר, היינו משום שבביתו עושה כן לימים רבים ולא רק לשבעה ימים, אבל בסוכה שהיא רק לשבעה ימים, לא היה מוציא הוצאות מרובות כדי להנצל מהחום, אלא היה מסתפק במאורר, או שהיה יוצא לבית אחר שיש שם מזגן, ונ"מ טובא בעשיר, שגם בביתו היה עושה מזגן לשבעת ימים. עוד יש לציין, שמרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל אמר, שבודאי רכישת מזגן לצורך הסוכה כלולה בהוצאות שבת ויו"ט שהקב"ה יחזיר לו (הובא בשמחת ישראל הערה 1122).



אבל הפוסקים כבר דנו בשאלה כעין זה, לגבי תנור חימום במקומות הקרים. הפמ"ג (סי' תרל"ט סק"ג) כ' וז"ל ואשרי מי שיש לו בסוכה מיוחדת עם התנור, ויוכל ללמוד שם ולישן כדרך שעושה בדירה עכ"ל, וכ"כ הבכור"י (סי' תר"מ סק"ט) וז"ל וצינה ודאי מקרי ג"כ צער אם אינו יכול להתחמם ע"י בגדים או תנור וכדומה עכ"ל, ומביאים שמרן החפץ חיים והגר"ח הלוי מבריסק זצ"ל הכניסו תנור בתוך הסוכה בזמן הקור, כדי לקיים מצות סוכה תשבו כעין תדורו (שו"ת תשובות והנהגות ח"ד עמוד תמ"ו).

## שאלות בשיעור רוחב ואורך הסוכה

### צירוף המוזאיקה לשיעור רוחב הסוכה

יש להסתפק בסוכה ארוכה שאין בה רוחב ז' טפחים, אא"כ יצרפו רוחב המוזאיקה שהיא כמו מדרגה קטנה שרחבה טפח, האם המדרגה הזו מצטרפת להשלים שיעור רוחב הסוכה.

לפני שנדון לגבי הצירוף, יש להקדים מש"כ הב"ח (סי' תרל"ד) בביאור שיטת הטור, דכמו שיש שיטות בראשונים שהשיעור של חדר שחייב במזוזה הוא אפילו כשיש בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות (עי' שו"ע יו"ד סי' רפ"ו ס"ג דזוהי שיטת הרמב"ם), ה"ה לגבי שיעור ז' על ז' בסוכה דסגי כשיש בה כדי לרבע ז' על ז' טפחים, אבל סיים דלמעשה ראוי להחמיר בזה. יש לציין שבשו"ע (סי' תרל"ד ס"ב) מבואר שחולק על הב"ח, מדפסק לגבי סוכה עגולה, דצריך שיהא בה כדי לרבע ז' על ז' (פי' ז' על ז' במרובע).

הט"ז (שם סק"א) הבין שמעיקר הדין הב"ח מיקל אפילו כשצד אחד של הסוכה הוא פחות מששה טפחים, בתנאי שיש בה כדי לרבע ז' על ז' טפחים, ותמה דא"כ חז"ל היו צריכים ליתן שיעור עד מתי הוא כשר, דזה ברור שאם הרוחב שלה היא טפח אחד, וארכה מ"ט טפחים, בודאי פסולה אע"פ שיש בה כדי לרבע ז' על ז', אבל הפנ"י בסוכה (ג. תוד"ה לא) כ' שהב"ח לא התכוון להתיר רוחב פחות מששה טפחים, דבודאי בעינן סוכה לראשו ורובו, וכל הנידון הוא לגבי הטפח השביעי של השלחן, דבזה ס"ל להב"ח שאין נ"מ היכן הוא נמצא. **להלכה רוב האחרונים החמירו בזה כמבואר במ"ב (סי' תרל"ד סק"א), דבין באורך ובין ברוחב לא יחסר משבעה טפחים.**

והנה בשאלה דידן, כ' השע"ת (סי' תרל"ד סק"ג) בשם הדבר שמואל שאם יש גובה חלל של עשרה טפחים מעל המדרגה עד לסכך, יש מקילים, כיון שדנים כאילו קרקע הסוכה עולה מהמדרגה עד למעלה, ורואים את החלק העליון של המדרגה ורצפת הסוכה כרצפה אחת, ואז יש בסוכה שיעור ז' על ז', אבל הדבר שמואל כ' וז"ל לבי נוקפי קצת, ותימה הוא בעיני שלא מצאתי עליו שום ביאור בספרי הפוסקים חדשים גם ישנים עכ"ל. מאידך גיסא, בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קמ"ה) כתב שההוראה המקובלת היא, שאין פקפוק בכשרות סוכה כזו.

בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' ט"ז סק"ג ובנדמ"ח או"ח סי' רכ"ד) כ' דאפשר אם המדרגה אינה גבוהה עשרה טפחים, כיון שאינה חולקת רשות לעצמה, גם הדבר שמואל מודה שיש להקל, וכן פסק בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' מ"ח), והוסיף שם דממילא אם המדרגה רחבה, גם מותר לשבת עליה, וכן פסק גם בשו"ת שבה"ל הנ"ל, אמנם בארחות רבינו (ח"ב עמוד ר"כ) הביא שמרן החזו"א זצ"ל החמיר בזה.

אבל אם המדרגה גבוה יותר מעשרה טפחים, כ' בשו"ת חלקת יעקב הנ"ל (סק"ב) דיש לחלק בין סוכה שהיא רחבה ששה טפחים, ויש בה כדי ראשו ורובו וכשרה מה"ת, משום שהטפח הנוסף הוא רק לשלחנו שחיובו רק מדרבנן, ובין סוכה שרחבה פחות מששה טפחים ופסולה מה"ת, דכיון שאין בה כדי ראשו ורובו, א"א להקל.

### האם ארון או מקרר ממעט משיעור הסוכה

יש להסתפק אם ארון או מקרר ממעטים משיעור גודל הסוכה. מצד אחד נפסק בשו"ע (סי' תרל"ד ס"ג) שנוי סוכה על הדפנות ממעט מרוחב או אורך הסוכה, והבה"ל (שם ס"א סוד"ה סוכה) כ' בשם הפמ"ג

דהיינו עד גובה עשרה טפחים. אבל מאידך גיסא, כלי תשמיש כגון שלחן וכסא, אינם ממעטים אא"כ הם מחוברים לקרקע (עי' בה"ל שם ס"ג ד"ה פסולה בשם הב"ח והט"ז).

אבל ארון או מקרר שמצמצם שיעור ז' טפחים בסוכה, אע"פ שאינו מחובר לקרקע, כ' הבכור"י (שם סק"ד) כיון שהוא ספק בהלכה, יש להחמיר, ומבואר בדבריו, שאם אין עשרה טפחים מעל הארון או המקרר עד הסכך, לכוי"ע הוא ממעט שיעור הסוכה.

### בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

## שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

### ש"ק פרשת האזינו תשפ"ג

### מקצת דיני ארבעת המינים

### מקצת דיני הלולב

#### נחלקה התיומת

שיטת המחבר (סי' תרמ"ה ס"ג) דפסול של נחלקה התיומת הוא רק כשנחלקו רוב עלי הלולב ורוב כל עלה ועלה, וכי שם המ"ב (סקי"ב) דלשיטה זו אין שום נ"מ בין שאר העלין לעלה האמצעית, ואם נחלקה האמצעית אפילו כולה כשירה. אבל הרמ"א כ' דנחלקה התיומת, היינו שנחלק העלה העליון האמצעי עד השדרה, וכן נוהגין, אבל לכתחילה למצוה מן המובחר נוהגין ליטול לולב שלא נחלק העלה העליון כלל, כי יש מחמירין אפילו בנחלק קצת. והנה הרמ"א (סי' תרמ"ה סק"ו) כ' בשם ר' ירוחם דפסול נחלקה התיומת הוא משום לקיחה תמה, ולכן כל הפסול הוא רק ביום הראשון ואילו בשאר הימים כשר, אבל רע"א (בדו"ח בסוף ח"א) הביא דמתוסי' (סוכה כ"ט: ד"ה נקטם) משמע דפסולו משום הדר, ונ"מ טובא אי פסולו משום חסר או משום הדר, דפסול של לקיחה תמה נלמד מהפסוק "ולקח – תם ביום הראשון", ולכן אינו פסול אלא ביום הראשון (עי' שו"ע סי' תרמ"ט ס"ה ומ"ב סק"ה), משא"כ פסול הדר דנחלקו בזה הרמב"ם והרא"ש, דהרמב"ם ס"ל דגם פסול הדר הוא רק ביום הראשון וכן נקט השו"ע (סי' תרמ"ט ס"ה), אבל הרא"ש ס"ל דצריך להחמיר גם בהדר כל ז' משום הידור מצוה, וכן נקט הרמ"א (וע"ש במ"ב סק"ה וסקמ"ח), ולמעשה רוב האחרונים נקטו כהרמ"א דפסולו של נחלקה התיומת הוא רק ביום הראשון כמבואר במ"ב (סי' תרמ"ה סק"ז) ובבכורי יעקב (סי' תרמ"ט סק"א).

והנה המ"ב (סי' תרמ"ה סק"ז) הביא שיטת הגר"א דאם נחלק מקצתו אין להחמיר כלל, ומאידך גיסא כ' המ"ב (שם סק"ט) דכל הטעם שהחמיר הרמ"א לכתחילה ליקח לולב שלא נחלק כלל הוא משום דע"י הנענועים רגיל להיות בסופו סדוק כולו, והביא דהח"א כ' דלשיטת הרמ"א יש להחמיר אפילו במשהו, ושיטת הט"ז היא להחמיר רק בנחלק טפח, ולכן כ' המ"ב למעשה כל זמן שלא נחלק רובו אין לחוש כלל, אבל אם יש לו לולב אחר יותר טוב לברך עליו, ומ"מ כ' המ"ב (שם סק"ח) דהיינו רק אם יש לו בעצמו לולב אחר אבל א"צ לברך על לולב של חברו משום זה, ובטעם הדבר הסביר המ"ב (סי' תרנ"ח סקמ"ב) משום שרוב העולם אינם יודעים להקנות לחבריהם.

#### האם מותר להדביק תיומת שנחלקה

כ' המהרש"ם בדעת תורה (סי' תרמ"ה ס"ז), כיון דכל החשש בלולב שנחלקה התיומת במשהו, הוא שמא יחלק יותר, ממילא מותר להדביק מה שנחלק בדבק, וכן פסק מרן הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה

פ"י ס"ה), ואין כאן חשש של בל תוסיף כיון שהדבק מתבטל ללולב (כעין מש"כ המ"ב בה"ל שופר סי' תקפ"ו סקמ"ו לגבי שופר). אבל ע' בשו"ת משנה הלכות (חט"ו סי' קצ"ה) שאפילו אם התיזת נחלקה במקצת, אין הדבק מכשירו (אם רוצים סגור לגמרי) דבעינן שיהיה סגור דרך גדילתו. אבל אם הלולב כבר נפסל, פסקו מרנן הגרשז"א והגרשי"א זצ"ל וכן בשו"ת משנה הלכות (חט"ו סי' קצ"ה) דאין להכשירו ע"י דבק, משום שאז נחשב כמו אתרוג שנפל ממנו הפיטם, שא"א להכשירו ולתקן חסרונו ע"י דבר חיצוני (ארבעת המינים השלם עמוד שכ"ד), ועוד דגם בימי חז"ל היה דבק, ולמה לא הזכירו שאפשר להכשיר לולב שנפסל משום שנחלקה התיזת, ע"י הדבקת שני העלים של התיזת, אלא מוכח דא"א להכשירו הכי.

### ב' תיזומות

לולב שיש לו ב' תיזומות, דהיינו ששדרתו גומרת בשני עלים כפולים, שניהם נקראים תיזומת כמבואר במ"ב (סי' תרמ"ה סקט"ו), ונחלקו הדעות אם יש חסרון בדבר, דמצד אחד תוסי' בב"ק (צ"ו. ד"ה נחלקה) מביא שיטת הגאונים שאם שתי התיזומות חלוקות זו מזו, הלולב פסול, והבכורי יעקב (סי' תרמ"ה סק"ט) כי דלכתחילה עדיף לקחת לולב שיש לו רק תיזומת אחת, ובהמשך יתבאר שיטות הפוסקים בזה. מרן הגרשז"א זצ"ל אמר שלמעשה לא נהגו לחוש לשיטת הגאונים (המ"ב לא הזכיר שיטה זו, משמע דס"ל דאין לחוש להחמיר בזה) אבל לעצמו נהג להחמיר לקחת לולב שיש בו רק תיזומת אחת (הליכות שלמה פ"י ס"א).

### לולב בעל שתי תיזומות שנחלקה או נקטמה אחת מהן

כ"ה המ"ב (סי' תרמ"ה סקט"ו) דאם נחלקה אחת משתי התיזומות פסול, והוסיף בשעה"צ (סקט"ז) דלשיטת המחמירים כשנחלקה התיזומת רק במקצת, ה"ה כאן שנחלקה תיזומת אחת במקצת, אבל החזו"א (סי' קמ"ה סק"ד וסק"ה) כי דמ"מ הדר הוא ולכן מכשיר בכה"ג, וכמו שאם נקטם אחת מהן דלא יצא מכלל הדר עד שיקטמו שתיהן. אבל לכאורה יש לתמוה על המ"ב (שם סקכ"ט) שכתב שאם כלה הלולב בשתי תיזומות ונקטמה רק אחת מהן, אפשר דיש להקל, וכי שכן מצדד הבכור"י (סקט"ז), והקשה החזו"א (סי' קמ"ה סק"ה) שאם הוא פסול כשנחלקה אחת מן העליון, למה לא יקטמנה ואז יהיה כשר, אעכצ"ל דגם שנחלקה אחת מהן כשר, ולכן נשאר בצ"ע על דברי המ"ב, אבל יש ליישב שיטת המ"ב, דהרי כי בשעה"צ (סק"ז) שהפסול של נחלקה התיזומת הוא משום לקיחה תמה, ולכן אם התיזומת פגומה אינה לקיחה תמה, משא"כ בנקטם שהמ"ב (סקכ"ז) כי שהפסול הוא משום הדר, לכן ס"ל שאם רק תיזומת אחת נקטמה, הוא עדיין הדר והוא כשר, אבל מרן החזו"א זצ"ל שדימה דינו של נחלקה לדינו של נקטמה, היינו משום דס"ל שהחסרון של נחלקה התיזומת הוא מדין הדר, ולכן פסק שבין שנחלקה ובין בנקטמה אחת משתי התיזומות, הוא עדיין הדר וכשר.

### לולב עם קארע (קליפה אדומה)

הב"י (סי' תרמ"ה) מביא תוסי' בב"ק (צ"ו. ד"ה נחלקה) שהביאו בשם תשובת הגאונים דהגדר של נחלקה התיזומת הוא שנחלקו ב' עלים כפולים שהם למעלה על השדרה ודרכם להיות מחובר ע"י קארע, ואם היו מחוברים ונפרדו פסול, אבל כשהיו מופרדים בתחילה כשר.

בגדר הני שני עלים נחלקו הב"י והט"ז, דלפי הב"י מיירי שהלולב כלה בשתי תיזומות הדבוקים זל"ז ע"י הקליפה, וכשנפרדו מדיבוקם הרי זה פסול משום נחלקה התיזומת. לפי הסבר זה אם יש רק תיזומת אחת בראש השדרה אין לפוסלו משום נחלקה התיזומת. לשיטת הט"ז (סי' תרמ"ה סק"ד) הגאונים ס"ל דאם הלולב יש לו תיזומת אחת, והיא נפרדה מדיבוקה לשני העלים שמשני צדדיה הרי זה פסול. שיטת הגאונים לא הובא בכלל בשו"ע או במ"ב, והפמ"ג (סי' תרמ"ה משב"ז סק"ד) כי דכיון שהשו"ע ורמ"א לא הביאו שיטה זו א"צ לחוש לה, אבל בבכור"י (סי' תרמ"ה סק"ט) כי דלמצוה מן המובחר לכתחילה יש להחמיר כשיטת הגאונים, והביא שכ"כ גם המהרי"ל והמהרש"ל והב"ח, אבל הוסיף דא"צ להחמיר בזה אפילו לכתחילה כל זמן שהדיבוק לא נפרד עד השדרה, וכש"כ כשלא נפרד עד רוב האורך.

אבל ע' בחת"ס בסוכה (סוף ל"א: ד"ה נקטס) שהביא פירוש מחודש של הכפוי"ת שם (ל"ב). שהסביר דגם הגאונים לא פסלו אא"כ התיומות לא היו מחוברות יחד בשעת גידולן, אבל אם בתחילה היו מחוברים, ומחמת טלטול הדרך נפרדו התיומות זמ"ז, לית לן בה, וסיים החת"ס דלפ"ז לולב שיש לו ב' עלין אמצעיים, ושניהם כפולים, הוא כשר וישר ואריך.

עוד כ' הבכור"י (סי' תרמ"ה סק"א) דלכתחילה אין ליקח לולב שיש עליו הקליפה האדומה (קארע) משום שלא יוכל לקיים בה מצות נענועין כדין כמבואר בריטב"א ובר"ן, ומה"ט כ' הטי"ז (ריש סי' תרנ"א) שלא לאגד הלולב למעלה כדי שלא לעכב הנענוע, וכש"כ בזה שמחברים לגמרי, ולכן צריך להפריד רוב העלים, אבל לא יפריד ג' העלים העליונים דלשיטת הגאונים הרי זה פסול כנ"ל.

עוד הובא סברא להקפיד שלא ליטול לולב שראשו עטוף בקארע משום שבדרך כלל א"א לראות בבירור העלה האמצעי וא"א לדעת אם ראשו מתקפל ככפתור דלשיטת הר"ן הוא פסול, או שעלה אחד גבוה מהשני שחלק מפוסקי זמננו פסלוהו לפי הריטב"א, או שהוא כהימנך ויש בתוכו קארע ולפי מרן הגרי"ז זצ"ל הוא פסול (ספר ארבעת המינים למהדרין עמוד ל"ב).

אבל השד"ח (אס"ד מערכת ד' מינים סי' ב' סק"א) הביא מנהג בני ספרד בא"י להקפיד לקחת לולב סגור בקארע, והם נוקטים שמקיימים מצות נענוע בהולכה והבאה כמבואר בשו"ע (סי' תרנ"א ס"ט) וא"צ דווקא כסכוס העלים כמש"כ בבכור"י. עוד כ' המאמר מרדכי (סי' תרמ"ה סק"ד) דא"צ לחוש בלולב שיש עליו קארע, שמא התיומת נחלקה או סדוקה כהימנך, דמן הסתם אינה נחלקה, ואפילו אם היא נחלקה מסתמא אינו אלא מעט שלא נפסלה בכך, אבל אחרים מקפידים דווקא לקנות לולב שניתן לבדוק התיומת כדי לחוש לשיטות המחמירות בנחלקה התיומת או הימנך אפילו במשהוא.

### קארע בין שני העלים שבתיומת

ידוע שמרן הגרי"ז זצ"ל הקפיד שלא ליטול לולב שיש קארע בין שני העלים שבתיומת האמצעי, אפילו באופן שראשו של הלולב אינו עטוף בקארע, אבל בנו הגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל העיד שהקפידא היתה רק אם כשיוציאו הקארע יראה כהימנך, אבל אם גם אח"כ לא יראה כהימנך, הרי הוא כשר לכתחילה, משום שלא הקפיד על נחלק כל שהוא, ולכן אם יש קארע באמצע התיומת באופן שכשיוציא הקארע לא יראה כהימנך הרי זה כשר (ספר ארבעת המינים למהדרין עמוד ל"ב).

והנה בלא"ה י"א דאם התיומת פתוח ונחלק, והיא מחוברת היטב רק ע"י הקארע אין זה נחשב כחיבור ודינו כנחלק, אבל צריך לעיין היטב במקרים כאלו, דלפעמים אין הקארע מחבר העלים אלא דבוק עליהם ומונחת עליהם.

### תיומת שאחד מעליה קצרה באורכה או ברוחבה מחברתה

שכיח בהרבה לולבים שהתיומת אינו כפול לכל אורכו אלא ראשו של עלה אחד נמוך מחבירו, וכן ברוחבו לפעמים עלה אחד צר ומכסה רק חלק מרחבו של העלה השני. בארחות רבינו (ח"ב עמוד רל"ה) מביא בשם מרן הקה"י זצ"ל דאם העלה הקצר מכסה רוב אורך ורוב רוחב של העלה האחר, אין בו משום פסול, אבל אם העלה הצר מכסה רק מיעוט העלה הרחב פסק מרן בעל שבה"ל זצ"ל שהוא פסול (קובץ מבית לוי על תשרי עמוד ע"א). מרן החזו"א זצ"ל (מעשה איש ח"ו עמוד קט"ז) והקה"י (ארחות רבינו ח"ב עמוד רל"ה) והגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה פ"י דבר הלכה סק"ה) והגרשז"א זצ"ל (ארבעת המינים למהדרין עמוד כ"ד) הוסיפו, שאם עלה אחד של התיומת גבוה יותר מהשני, אם אינו ניכר הוא כשר ומהודר, ובגדר אינו ניכר, הראו למרן הגרישז"א זצ"ל לולב שאחד מהעלים של התיומת היה שתי מ"מ יותר גבוה מהשני, ואמר שאין זה ניכר.

### נקטם ראשו

בשו"ע (סי' תרמ"ה ס"ו) פסק המחבר דאם נקטם רוב העלין העליונים פסול משום הדר, אבל הרמ"א כ' דאפילו אם נקטם רק התיומת ג"כ פסול וכ' שם המ"ב (סקכ"ח) דהיינו אפילו בכל שהוא. ויש

להסתפק אם שיעורו בכל שהוא ממש, דהרי בדו"ח רע"א הנ"ל (סוף ח"א) כ' דשיעור כל שהוא בפסולי לולב תלוי בסיבת הפסול, דאם הוא משום הדר, אם אינו נראה לעין א"כ מסתכל היטב, אינו פסול כמבואר במ"ב (סי' תרמ"ח סקמ"ו) בשם המבי"ט לגבי אתרוג, אבל אם הפסול של נקטם הוא משום לקיחה תמה, פסול בכל שהוא ממש, ונחלקו הדעות אם צריך להסתכל בזכוכית מגדלת כדי לברר אם יש בו חסרון של לקיחה תמה. מרן הגרשז"א זצ"ל ס"ל דהכל תלוי לפי טבע ראות העין, ורק אם לפי ראות העין יש חשש שהוא חסר, ישתמש בזכוכית מגדלת לברר את הספק (הליכות שלמה פ"י דבר הלכה סק"ד), אבל מביאים בשם מרן הגרשי"א זצ"ל שגם אם לא ניתן לראות את הקטימה רק ע"י זכוכית מגדלת הרי זה פסול.

### סימן המומחים להכיר שאינו נקטם

בספר כשרות ארבעת המינים (עמוד ק"נ) כ' דעל פי רוב, יש בלולב "חור טבעי" בראש העלה, וניתן לראותו בזכוכית מגדלת, ואם ניכר החור כשהוא עגול בלא פגם, הרי זה סימן מובהק שאינו נקטם.

### הימנך

כ' בשו"ע (סי' תרמ"ה ס"ז) דאם נתרחקו שני סדקיו זה מזה עד שנראה כשנים פסול, וזה מה שחז"ל הגדירו שנסדק כהימנך, וכ' המ"ב (סקל"ב) דאע"פ שנסדק התיומת רק במקצת ואין כאן חסרון של נחלקה התיומת, מ"מ כיון שנתרחב הסדק עד שנראה כשנים פסול. והנה כ' החזו"א (סי' קמ"ה סק"ח) ע"פ הר"י והרא"ש, וכן מבואר בדע"ת למהרש"ם על השו"ע דאין פסול הימנך אלא כשנתרחקו סדקיו זה מזה היטב עד שנראים שני ראשי העלים כמזלג בעל שני שיניים, ואז פסול אפילו אם ההימנך הוא רק שיעור מועט. אבל אם נסדק מעט, והעלים אינם כשיני המזלג, אבל נראה ברור חלל בין שני העלים, ואם יניח הלולב בשכיבה על השלחן או בנענוע נוגעים הסדקים זב"ז, אין זה הימנך וכשר, וכמו"כ יש לבדוק, אם ניתן לחבר שני העלים בידו בקלות, אין זה הימנך (ארבעת המינים למהדרין עמוד מ"ג).

אם יש קארע דבוק בין עלי התיומת, ומחמת דיבוק הקארע אינו נראה כהימנך, פסק מרן הקה"י זצ"ל שאין צריך לחוש שמא יפול הקארע ויפסל מדין הימנך, והביא ראי" מהמבואר בסוכה (ל"ג). דהדס שנקטם ראשו ועלתה בו תמרה כשר, ואם התם במום שהתרפא כשר, כש"כ בקארע שנמצא שם מתחילת ברייתו דבודאי כשר, ועוד הוסיף שאם במראית העין נראה שהעלים דבוקים, א"צ להסתכל בזכוכית מגדלת (ארחות רבינו ח"ב עמוד רל"ט).

### לולב עקום

כ' בשו"ע (סי' תרמ"ה ס"ט) אם כפוף בראשו פסול, ודווקא כששדרתו כפופה, אבל עליו כפופים בראשו כמו שדרך להיות הרבה לולבים כשר, ומקור דברי השו"ע הם בשו"ת הרא"ש, והביא המ"ב (סק"מ) דהרא"ש שם כ' אוהב אני יותר לצאת בו, שאין העלין נחלקין ותיומתו קיימת. אבל המ"ב הביא מחלוקת בזה, דהלבוש ס"ל דאין זה נאמר אלא כשהעלה העליונה לבד כפופה, אבל אם רובן או כולן כפופין כל שהוא פסול, דזה שינוי מברייתו ואינו הדר כלל, אבל הטי"ז ס"ל דאין לחלק בזה, וכן פשטות משמעות השו"ע. ולכן סיים המ"ב דאם רוב או כל ראשי העלין כפופין יש ליזהר מלצאת בלולב זה אם יש לולב אחר.

אבל בשעה"צ (סקמ"ג) הביא בשם הר"ן והריטב"א דאפילו אם רק העלה העליון מתעגל, הוא פסול, וסיים המ"ב (סקמ"ב) דהמנהג להקל בזה כשיטת השו"ע. ובכל זאת נחלקו המנהגים בזה, דהבכור"י (סי' תרמ"ה סקכ"ד) והאליהו זוטא על הלבוש (סי' תרמ"ה ס"ט) בשם הב"ח והרדב"ז כ' דלכתחילה ראוי לחוש לשיטת הר"ן והריטב"א שלא ליטול לולב שראשו כפופה אפילו כלשהוא אם הוא נראה לעין. מאידך גיסא יש מהדרין דווקא לקחת לולב כזה וכמש"כ גם בשו"ת הרא"ש הנ"ל. מרן החזו"א והקה"י זצ"ל נטלו ב' לולבים, אחד רגיל ואחד כפוף כשיטת הרא"ש, בירכו על הלולב הרגיל, ואח"כ נענעו גם הכפוף כדי לצאת גם לשיטת הרא"ש (ארחות רבינו ח"ב עמוד רל"א).

כ' פוסקי זמנינו שליט"א (ע' ארבעת המינים למהדרין עמוד נ"ט), דלולב שהתיימת מסתיימת בצורת אות וי"ו כשר לכו"ע, דאין זה נידון ככפתור שלשיטת הר"ן וריטב"א פסול, ואדרבה לולב זה יותר מהודר לפי שהוא נשאר סגור.

## מקצת דיני האתרוג המהודר

### חסר

השו"ע (סי' תרמ"ח ס"ב) מביא ב' דעות אם חסר כל שהוא פסול או שהוא פסול רק כשיש נקב מפולש או שחסר כאיסר, והסביר הנשמת אדם (כלל קני"א סק"א) שנחלקו אם הפסול של חסר הוא מדין לקיחה תמה (רש"י סוכה ל"ו: ד"ה בשלמא) ולכן פסול אפילו כשחסר רק כל שהוא, או שהפסול הוא מדין הדר (ריטב"א שם כ"ט:). ולכן בעינן שיעור כדי לפוסלו, ולהלכה מעיקר הדין קיי"ל כדעה ראשונה, ולכן פסק המ"ב (סק"ח) שיכול לקחת אתרוג חסר ביו"ט שני ולברך עליו.

### מה מוגדר כחסר

אם נחסר רק מהקרום העליון אינו נחשב כחסר, ואם נחסר מהקליפה הירוקה הסמוכה לקרום העליון יש מחלוקת אם הוא חסר, ומ"מ בספק חסר פסק המ"ב (סק"א) דיש להקל.

אם קיבל מכה ויצא ממנו קצת מיץ, כ' החזו"א (סוסי קמ"ז) שהוא עדיין מהודר, והמומחים מיעצים לשטוף מקום המיץ מיד עם הרבה מים, דאל"ה חריפות של המיץ יגרום שלמחרת יראה כתם חום במקום שהמיץ יצא משם.

### אופן ההסתכלות בנקודה שחורה

כ' המ"ב (שם סקמ"ו) דמה ששינוי מראה פסול בחוטמו בכל שהוא, היינו דווקא כשנראה לכל, אבל אם אין נראה לעין מחמת דקותו וצריך להסתכל, אין זה כל שהוא שפוסל. בשו"ע הרב (סכ"ב) הסביר קצת יותר, שיהיו נראים לעין כשאווחזו בידו ולא שיהא צריך להשים עין עיונו עליהם עד שיראם, ואינו פוסל אא"כ נראה לרוב בני"א כהשקפה ראשונה.

לפ"ז אם נקודה שחורה בחוטם אינה נראית בצורה שטחית בלי התבוננות, אין זה נחשב כמראה שחור שפוסל, ונקטינן דמרחק הסתכלות היא כמו שמסתכל על ספר או בשעון, שאינו מקרבו מדי ואינו מרחקו מדי, ומביאים בשם מרן הגריש"א זצ"ל דהיינו במרחק של בערך 30 ס"מ, וגדולי הדור אחרים אומרים כ 50 ס"מ (ארבעת המינים למהדרין עמוד קצ"ג), וכשמסתכל מרחוק צריך לסובב אתרוג בנחת לראות אם נקודות שחורות נראות, אבל א"צ להסתכל ולהתבונן לאט לאט, דא"כ זה מוגדר כהתבוננות.

אם מסתכל על האתרוג באופן שטחי ואינו רואה נקודה שחורה, ואח"כ מסתכל עליו בהתבוננות ורואה את הנקודה, אפילו אם אח"כ מוצא נקודה כשמסתכל באופן שטחי, אין זה מוגדר כנקודה שחורה הפוסלת, משום שרק רואהו משום שכבר יודע את מיקומה, וקל לו לראותה בראיה שטחית.

### ראיה ע"י זכוכית מגדלת

יש להסתפק בנקודה חומה בחוטם האתרוג, שכשמסתכל עליה בזכוכית מגדלת היא נראית שחורה, וכמו"כ להיפך בנקודה שחורה שכשמסתכל עליה בזכוכית מגדלת נראית חומה, האם דנים אותם לפי מה שרואה אותה בלי הזכוכית מגדלת, ואז מראה חום כשר אע"פ שלאמיתו של דבר הוא שחור כשמסתכל בה בזכוכית מגדלת, או שמא דנים אותה לפי המראה שרואה בזכוכית מגדלת, ואז מראה שנראית חום ייפסל משום שהוא שחור. כמו"כ במראה שחור שנראית חום בזכוכית מגדלת, יש ג"כ להסתפק היאך לדונו. ולמעשה קיי"ל (ע' תל תלפיות קובץ ס"ב עמוד ע"ד) להחמיר בשתי האופנים, אב"א כשרואה חום בלי זכוכית מגדלת דיש לחוש שיש חסרון בראיה, דהרי עם הזכוכית נראה שחור, ואב"א כשרואה שחור בלי הזכוכית מגדלת דאמרינן דהראיה הטבעית קובע אם ראייתו אינה לקוייה.

## בלעט"ל

בשו"ת המבי"ט (ח"ג סי' מ"ט) הסביר, דסיבת היווצרותם של הבלעטליך היא הקוצים שבאילן האתרוג הפוגעים בפרי, ובהמשך גידולו מקום העקיצה משתנה.

יש לחלק בין בלעטיל שאינו גבוה מן האתרוג ואינו מורגש במישוש היד, לאתרוג שיש לו בלעטיל שגבוה קצת ומרגישו.

כ"י הרמ"א (סי' תרמ"ח סי"ג) בשם המהרי"ל דיש להכשיר אותן חזוית שקורין בל"א מו"ל (בלעטליך) לפי שאינן גבוהין משאר האתרוג, אבל הוסיף בשם התרוה"ד דיש מי שכתב שיש להכשירם מטעם דנחשבים מראה אתרוג מאחר דרגילים להיות הרבה כך, ולפי התרוה"ד אפילו אם הם גבוהים משאר האתרוג כשר. להלכה פסק המ"ב (סק"נ) דאין להקל כשיטת התרוה"ד כאשר הם גבוהים מן האתרוג אלא בשעה"ד, אבל לכתחילה צריך להחמיר שלא יהיו גבוהים מן האתרוג.

עוד כ"י המ"ב (שם) ובשעה"צ (סקנ"ו) דכשאינן גבוהות מן האתרוג, אפילו אם הן על חוטמו או בבי' וגי' מקומות במיעוטו כשר, ודלא כמש"כ בדגול מרבבה שהדבר תלוי בשני הטעמים, דלפי הטעם הראשון בשם המהרי"ל דההיתר של בלעטליך הוא רק משום שאינם גבוהים, ולא משום שהוא מראה אתרוג, א"כ בחוטמו פסול משום שינוי מראה, והק' השעה"צ דלפי הדגומ"ר גם בשאר מקומות יפסל האתרוג ברובו ומאי אהני לן שאינן גבוהות משאר האתרוג, ולכן הסביר דצ"ל כמו הפמ"ג שכתב דאף שחזוית היא מראה פסולה, מ"מ אם אין שם חזוית עליה משום שאינה גבוה מהאתרוג, כשר אפילו כשנמצא על חוטמו.

אבל להלכה לכתחילה יש להדר שהאתרוג יהי נקי מכל כמש"כ הפמ"ג (א"א סוסי' תרמ"ח), אשרי מי שיוכל ליקח אתרוג נאה הדר ונקי מכל, וכ"כ גם בח"א (כלל קנ"א ס"ח) הירא לדבר ה' ישתדל לקנות אתרוג בלא חזוית ובהרת.

והנה בגדר בלעטיל שגבוה מן האתרוג, מדייקים (ארבעת המינים למהדרין עמוד רל"ט) מלשון הראב"ד דאינו פסול א"כ הגובה מורגש ולא החיספוס, דהרבה פעמים הבלעטיל מחוספס ומרגישים אותו במישוש היד אע"פ שאינו גבוה מהאתרוג.

### האם יש להעדיף אתרוג עם בלעטל"ך או אתרוג שיש לו גידול יפה

לפעמים יש אתרוג עם קצת בלעטליך שאינם גבוהים מהאתרוג ויש לו גידול יפה, ומאידך גיסא יש לו אתרוג שני שאין עליו בלעטליך אבל גידולו אינו כ"כ יפה, פסק מרן הגריש"א זצ"ל דבודאי יש להעדיף אתרוג שיש לו גידול יפה, דסו"ס הבלעטליך הם חלק מצורת האתרוג.

### ניטל הפיטם

כ"י בשו"ע (סי' תרמ"ח ס"ז) דאם ניטל הפיטם פסול, ובסיבת הפסול כ"י הרמ"א (סי' תרמ"ט ס"ה) שהוא מדין חסר ולכן כשר אחרי היום הראשון, אבל המ"ב (סקל"ו) הביא שהמ"א הביא פוסקים שפסולו משום הדר, וממילא פסול כל שבעה. ולכן פסק המ"ב דאם א"א למצא אתרוג אחר, יש לסמוך על המקילין בשאר הימים. והנה כל זה מיירי כשניטל כל העץ, גם מה שתקוע בתוך האתרוג, אבל אם נשאר מן הפיטם למעלה מן האתרוג, כשר כמבואר במ"ב (סק"ל) בשם המ"א. אמנם הכה"ח (סקמ"ו וסקמ"ח) כ"י שאם נשבר חלק מהדד יש להקל רק כשהוא כמין עץ, אבל באתרוגי א"י, ע"פ רוב הדד הוא חלק מעצם האתרוג, ואז אפילו אם חסר כל שהוא ממנו הרי דינו כחסר ופסול ביו"ט ראשון לכל הדעות, וכן פסק מרן הגרשז"א (הליכות שלמה פ"י סי"ט ודבר הלכה סקכ"ט), אבל הפוסקים נחלקו אם ניטל כל מה שלמעלה מן האתרוג.

והנה כל זה מיירי באתרוג שהי' עליו פיטם, אבל הרמ"א כ"י דרוב אתרוגים שמביאים במדינות אלו לא הי' להם פיטם מעולם והם כשרים. למעשה יש ג' שיטות בפוסקים בזה.

**א.** בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קע"ז) דן בענין האתרוגים הגדלים בא"י, שכולם גדלים עם הפיטם, אלא שבדרך כלל הפיטם מתייבש ונופלת אח"כ כשהוא עדיין על האילן או בתלוש, ולפעמים נשאר רק גומא, ופסק דיש להכשירם כיון שזה דרך גידולם, ומעולם לא היתה הפיטם חלק מהאתרוג. והוסיף דגם בספק אם נפל ע"י התייבשות או שנפל בדרך שפוסל את האתרוג, ג"כ יש להקל כיון דייבוש שכיח טפי, ובפרט לפמשי"כ בשעה"צ (סי' תרמ"ח סקל"ז) דאם א"א להכיר אם נולד בלי פיטם מתחילת ברייתו, מצדד הפמ"ג להכשיר מטעם ס"ס, דשמא הלכה כמ"ד דניטל פטמתו היינו עוקץ לבד, ואפילו אם ניטל פטמתו הוא דדו (מה שאנחנו קורין פיטם), שמא לא נברא עם פיטם, ומשמעות השעה"צ דנוטה להקל. וכן פסק מרן הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה סוכות פ"י סי"ח) והסביר דאין חילוק בין נפל בתחילת גידולו ממש, לנפל בהמשך הגידול, אלא כל שנפל בזמן שדרכו ליפול, כל זן וזן לפי טבעו ותכונחו, אין לחוש לו, דסו"ס כך הוא דרך גדילתו. **ב.** מרן הגריש"א זצ"ל (הערות על סוכה ל"ה: ד"ה נטלה, ובארבעת המינים למהדרין עמוד שלי"ח) ס"ל שאינו כשר אא"כ נפל בתחילת גידולו, שאם נפל אח"כ, אפילו כשהוא עדיין מחובר לאילן, הרי זה בכלל נטלה פטמתו, ולכן הורה שיש להדר ליטול אתרוג שיש לו פחטם, וביו"ט ראשון, אתרוג שיש לו פיטם עדיף מאתרוג שהוא יותר נקי, אבל אין לו פיטם. **ג.** בשו"ת קנה בושם (ח"ב סי' כ"ח) פוסל אתרוג אפילו אם הפיטם נפל בתחילת גידולו, והסביר שהרמ"א רק הכשיר כשלא היה לו פיטם מעולם (וע"ש מו"מ עם מרן בעל שבט הלוי זצ"ל בזה).

### ניטל השושנתא שעל הפיטם

עוד הוסיף הרמ"א שם דטוב להחמיר שלא תנטל גם השושנתא שעל ראש הפיטם כדי לחוש לדעת הר"ן בשיטת הרי"ף שהשושנתא זהו פיטמתו.

והנה המ"ב (סי' תרמ"ח סקל"א) כ' דמעלת השושנתא היא רק כשא"א ליקח יותר טוב מזה, אבל אם השני הוא המובחר אין להעדיף לקחת האתרוג שיש שושנתא על הפיטם. עוד הוסיף דאם חסר גם חלק מן העץ של הפיטם, אפילו אם נשאר עוד קצת למעלה מן האתרוג, טוב להדר ליקח אחר אם אפשר לו דיש מחמירין גם בזה.

### נקודה שחורה על הפיטם או בגומא משם נפל הפיטם

אם יש מראה שחור הנראה לעין על הפיטם, פסק מרן הגרשז"א זצ"ל דראוי שלא ליטלו למצוה, דיש לחוש למש"כ הבה"ל (סי' תרמ"ח סי"ב ד"ה ממקום) שהפיטם בכלל החוטם לענין זה, ומ"מ א"צ לחוש למראה שחור שנמצא בתוך השקע משם נפלה הפיטם בעודו על העץ, משום שאין זה מגוף הפרי, אלא באה מחמת נפילת הפיטם, ולכן אינה פוסלת כלל (הליכות שלמה פ"י סי"כ ודבר הלכה סקל"א).

## מקצת דיני ההדס המהודר

### הדס שעליו חופין את עצו

כ' השו"ע (סי' תרמ"ו ס"ג) ענף עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס שעליו חופין את עצו, וכ' שם השע"ת בשם המור וקציעה דהדס שאין עלים שלו ראשו של זה מגיע לעוקצו של זה, פסול מק"ו מלולב, דלולב שאין ראשו של זה מגיע לעיקרו של זה פסול, כש"כ בהדס שלמדים מקרא שענפיו צריכין להיות חופין את עצו.

אבל הרבה אחרונים תמהו על חומרא זו, וכ' הבכור"י (בתוספת בכורים סי' תרמ"ו בסוף הסימן) דמה שייד כאן ק"ו, כיון דבלולב הלל"מ הוא דציני הר הברזל פסול דלאו מין לולב כשר הוא, משא"כ בהדס דאין הלל"מ, ועוד דק"ו פריכא הוא, דלולב נקטם פסול משא"כ הדס נקטם דכשר (אולם ע' בשו"ע סי' תרמ"ו סי"ב דעות בזה), ועוד דמשמעות הירושלמי דלא בעינן שיהא כולו מחופה בעלים אלא סגי אם העלים מכסים רוב אורך העץ, וכן בחזו"א (סי' קמ"ו סקט"ו) מפקפק על חידושו של המו"ק ונשאר בצ"ע על דבריו, אבל למעשה מנהג העולם הוא להחמיר בזה.



הרש"ש בסוכה (ל"ב:) דייק מלשון רש"י והר"ן שם דענף עץ עבות פירושו שהעלין שוכבין על עץ ההדס, ומשמע דאם העלין נפרדים ואינם שוכבין על הקנה אינו בדין, ונשאר בצ"ע על העולם שאינם נוהרין בזה, אבל בבכורי יעקב (סי' תרמ"ו סק"א) כ' דבודאי הוא נאה יותר אם העלין עומדים זקופין באופן שכמעט כל העץ מכוסה, אבל אינו מעכב, דסו"ס הוא ממין עבות, וע"ע בארחות רבינו שמרן החזו"א זצ"ל והקה"י זצ"ל לקחו מה שקורים "הדס תימני", שעליו קצת גדולים ופונים כלפי חוץ ואינם שוכבים זה על זה דס"ל דכל שיכולים להצמד אם יצמידם, הרי זה כצמוד וכשר.

### הדס שעליו יוצאים בקו ישר

חז"ל דרשו שעלי ההדס צריכים להיות משולשים (עבות), ולכן נפסק בשו"ע (סי' תרמ"ו ס"ג) דמיירי שיוצאין ג' עלין או יותר מגבעול אחד, אבל אם היו שני העלים בשוה זה כנגד זה, והעלה השלישי למעלה מהם, אין זה עבות אלא נקרא הדס שוטה ופסול אפילו בשעה"ד, אבל הרמ"א כ' וז"ל ואיכא מ"ד בגמ' דכשר, ולכן נוהגין במדינות אלו לצאת לכתחילה בהדסים אלו המובאים ואין שלשה עלים עולים בגבעול אחד, ויש מי שכתב דהדסים שלנו אינם הדס שוטה הואיל והם שנים על גבי שנים ואינם כהדס שוטה הנזכר בגמ', ולכן נהגו להקל עכ"ל. אבל המ"ב (סקט"ו) כ' בשם הגר"א ועוד אחרונים שפקפקו מאד על מנהג זה דאין לו שום יסוד, והרמ"א נדחק ליישב המנהג, ולכן הירא לדבר ה' יטרח למצא עבות כדון, דהיינו ג' עלין בשוה בכל קו וקו.

### מה הגדר ששלשה עלים יוצאים בקו ישר

החזו"א זצ"ל (דינים והנהגות פ"כ ס"ט) ס"ל דא"צ שרשי העלים יצאו ממש בקו ישר אלא אפילו אם סוף שורש העלה בגובה של תחילת שורש העלה שסמוך אליו, כגון אם נקיף את ג' העלים בחוט יגעו כולם בחוט, הרי זה כשר, וע' בקה"י על סוכה (סי' כ"ו) שהביא ראיי" להחזו"א מהירושלמי בכלאים, וע"ע בשו"ת משנת יוסף (ח"ז סי' ק"כ).

אמנם מעידים שמרן החזו"א זצ"ל היה בודק את ההדסים בראיה שטחית אם הם משולשים או לא (ארבעת המינים למהדרין – סוף עמוד פ"ג), וכמו"כ מרן הגרשז"א זצ"ל לא בדקם ע"י מתיחת קו, אלא בהתבוננות בצורתו של כל הדס והדס, והסביר דעיקר השילוש תלוי במראהו ואופן גידולו של ההדס, ואמנם נהג כן בעצמו, אבל לרבים יש להורות לדקדק על קו שוה לכל העוקצין כיון שהוא דבר שכל אדם יכול לעמוד עליו (הליכות שלמה פ"י ארחות הלכה 43).

### משולש בהדסים

כ' בשו"ע (סי' תרמ"ו ס"ה) למצוה בעינן כל שיעור אורך ההדס שיהא עבות, ולעיכובא ברובו, וכ' בשו"ע הרב (שם ס"ג) דאם רובו עבות, דהיינו שרוב קנים של עלין היוצאין בתוך אורך שיעורו שהוא ג' טפחים, יש בכל אחד ואחד ג' עלין, הרי זה כשר ומותר לברך עליו לכתחילה, וצ"ל דס"ל דמדון רובו ככולו סגי לכתחילה. אבל השעה"צ (שם סק"ט) הביא שיטת הגאונים דאפילו אם נשר עלה אחד מכל שיעור אורך ההדס הוא פסול, וצ"ל דבמקום שצריך שיעור של כולו, לא נאמרה ההלכה של רובו ככולו, וכמו במקוה שצריך ארבעים סאה לא נאמרה הלכה דרובו ככולו (ע' בספר כשרות ארבעת המינים עמוד צ"ב), וע' בשו"ת חת"ס (או"ח סוסי' ק"מ) שהסביר דיסוד רובו ככולו נלמד מהסנהדרין, והתם בעינן רוב מתוך כולם, אבל אם לא נתוועדו רק רוב הסנהדרין אינו כלום, והיינו משום דשדינן המיעוט בתר הרוב, ולכן עשרה אנשים נחשבים כעדה לדבר שבקדושה, ואם ז' מהם לא שמעו קדיש וברכו, נמשך המיעוט אחר הרוב, אבל אם רק נתוועדו ז', אין לומר דבר שבקדושה. ולכן האוכל פחות מכשיעור או שטובל בפחות ממ' סאה לא שייך לומר רובו ככולו, ואה"נ אם יש מ' סאה, ורובו כשר ומיעוטו מים שאובים, נמשך המיעוט אחר הרוב, אבל אם חסר אפילו קורטוב, הרי היא מקוה פסולה. ולפ"ז עדיין צריך להסביר סברת המקילין בהדס דסגי ברובו עבות, אא"כ נאמר דאינו משום רובו ככולו אלא דזהו שיעורו וצ"ב.

### שיטת הגאונים דאם חסר עלה אחד ההדס פסול

ובאמת שיטת הגאונים אינה שיטה יחידה, דגם המגיד משנה (הלי לולב פ"ז ה"ב) ס"ל הכי מדהשיג על הראב"ד דס"ל דסגי ברובו, וכי עליו ז"ל ואני אומר כולן בדווקא דהא כל מה שאינו עבות הוה ליה כמין אחר ונחסר השיעור עכ"ל, וכן שיטת הר"ן בסוכה (ל"ב):.

ולהלכה אע"פ דבשו"ע לא נפסק כהני ראשונים, אלא דרק רובו עבות הוא לעיכובא, אבל למצוה בודאי בעינן שכל שיעור אורך ההדס יהיה עבות, ולכן לאלו שמתמשים ב"קושילך" יש לזהר מאד כשמכניס ההדסים בהם שלא יתלשו עלי ההדס בשעת הכנסתם. וגם לאלו שאינו מתמשים ב"קושילך", אלא שקושרין ההדסים וערבות ללולב, יזהרו שלא יתלשו עלים מההדס כשאוחז בהם (א"כ ההדס הוא יותר מג' טפחים, ומקום האחיזה הוא במקום שאינו כלול בשיעור של ג' טפחים), ובכלל יש לבדקם משך ימי החג דלפעמים נופלים חלק מהעלים מההדס בתוך השיעור של ג' טפחים ושוב אינם מהודרים.

### לשיטת הגאונים הפסול הוא רק כשהיה חסר עלה בגידולו ולא כשנשר אח"כ

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד ס"י קנ"ז ד"ה מיהו) חידש דגם לשיטת הגאונים, הם פוסלים רק אם הי חסר אפילו עלה אחד מעיקרא, דאז דינו כמקצתו הדס שוטה, אבל אם נשר אח"כ, שאין חסרון במין אלא בהידור, גם הגאונים יודו דכשר.

### שיעור של הדס

כ' בשו"ע (ס"י תר"נ ס"א) דשיעור הדס הוא ג' טפחים, ואמנם הפמ"ג מסתפק מהיכן מודדים הג' טפחים, אבל המ"ב (שם סק"א) הביא ריטב"א דאם העלין יוצאים למעלה מן העץ, צריך שיהי בעצם העץ ג' טפחים, והוסיף בשעה"צ שהפמ"ג לא ראה את הריטב"א. אמנם האגלי טל (מלאכת קוצר סל"ב סקנ"ט אות י"א) דן אם הראש הרך של ההדס מצטרף להשיעור, דהרי נחלקו הראשונים בדין של רך וסופו להקשות, והרמ"א בהל' שבת (ס"י של"ו ס"א) פסק דאע"פ שאסור להשתמש באילן בשבת, מ"מ מותר להשתמש בקנים הרכים אע"פ שהם מחוברים לקרקע, משום שדינם כירק ואין איסור להשתמש בירק, וא"כ כיון שכתוב בתורה "ענף עץ עבות", צריך שיהיו לעלין שם של עץ. אבל מרן הגרשז"א זצ"ל פסק דלדינא לא חיישינן לשיטתו, והוא כשר למהדרין ללא חשש כלל (הליכות שלמה פ"י ס"ב), והגרא"י זלזניק זצ"ל הביא ראיות שענף עץ עבות פירושו, ענף שהוא מעץ, ולא שהוא גופא עץ (עי' כשרות ארבעת המינים עמוד ק"א).

בחזו"א (ס"י קמ"ו סק"ח) מבואר לגבי מדידת הג' טפחים בחלק התחתון של ההדס, דיש למדוד מעל הקן התחתון ולא מהעץ מתחת לקן.

### נקטם

השו"ע (ס"י תרמ"ו ס"י) הביא ב' דעות בנקטם ראשו, והרמ"א כ' שטוב להחמיר במקום שאפשר באחר, ולא נקרא נקטם אלא אם נקטמו העצים. והנה המ"ב (סקכ"ט) כ' דסברת המכשירין היא משום שהעלים מכסים את הקטימה, ולפ"ז כ' השעה"צ (סקל"ב) אם אין שם עלים לחפוף את ראשו, פסול לכו"ע גם אם אין הדס אחר, אבל הביא שהביכורי יעקב נתן עצה שיקטום העץ באופן שלא תראה הקטימה, ובתנאי שישאר שיעור הדס. אמנם יש לציין דכל זה הוא רק בדיעבד, דהרי הרמ"א כ' דלכתחילה יש להחמיר כדעה הסוברת שנקטם פסול, אבל החזו"א (או"ח ס"י קמ"ו סק"ל) כ' בשם הרמב"ן דיש לחלק בין הדס לשאר המינים, דבשאר המינים הדרתם בראשם, משא"כ בהדס דהדרת צורתו היא חיפוי ועליו, ולכן אין חשיבות לראשו, ולשיטתו יש להכשיר נקטם גם אם הקטימה מגולה, ומרן החזו"א זצ"ל צידד להכשיר גם אם אין עליו חופין את ראשו, דכיון שלא ראו חכמים לפסול הדס קטום מעיקר הדין, משום שבדרך כלל אין קטימתו ניכרת מחמת העלים, סתמו להכשיר בכל קטום, גם כשאין עליו חופין את ראשו, **כי גבולי ההדר חפץ ה' כהסכם חכמים** (וע"ע בשעה"צ ס"י תרמ"ט סק"ג שהביא כן בשם הרא"ש).

כ' הבה"ל (ס"י תרמ"ה ס"ו ד"ה פסול) דיש להחמיר בקטימת ההדס אפילו במשהו, לפמש"כ הר"ן דעשו ראשו של לולב כחוטמו של אתרוג, וה"ה בהדס וערבה.

## מקצת דיני הערבה המהודרת

### נשר עלה אחד מהערבה

כ' בשו"ע (שם ס"ב) דאם נשרו רוב עליה פסולה, אבל אם נשרו מקצת עליה כשרה, וכ' המ"ב (סק"א) בשם המ"א דמשמע דלכתחילה אין כדאי ליקח אותה, ולפי"ז כ' הבכור"י (סק"ט) אפילו אם נשר רק עלה אחד לא יקחנה לכתחילה, אבל הא"ר ס"ל דכשר לכתחילה, וסיים המ"ב דכיון דערבות מצויות טוב להדר לכתחילה גם בזה.

### הדסים וערבות שעליהן נופלים למטה

כתב החזו"א (סי' קמ"ו סק"ה) וז"ל יש לעיין בעלי הדס וערבה התלויין למטה, אפילו אי אינו פוסל משום ניטל (עי' מש"כ החזו"א שם בסק"ב), מ"מ ליבעי איגוד שיזקפו כדי שיהא נוטלן דרך גדילתן, דאפשר דכל חלק וחלק שבו צריך דרך גדילתו, וכן נראה בבה"ט (סי' תרמ"ו סק"ט) בשם השל"ה ואינו תחת ידי, ולפי"ז נפל בבירא הכשירא דנדלדלו העלים עכ"ל.

אבל מרן הגרשז"א זצ"ל נקט דהדס וערבה שעליהם נכפפים כשרים (הליכות שלמה ח"ב על סוכות פ"י סט"ו), והסביר דהא דבעינן דרך גדילתם אינו אלא בנוגע להעץ ולא לענין העליון, והוסיף דכ"כ מפורש בשל"ה, וע"ע בארחות רבינו (ח"ב עמוד רנ"ה) שמרן הקה"י זצ"ל אמר שלא שמע שיחמירו בערבות בזה כי כל הערבות נעשים תלויים כעבור ג' שעות, אפילו אם חלק התחתון נמצא במים, והוסיף דכמדומה לו שגם החזו"א בעצמו לא הקפיד בדבר זה. שוב ראיתי בספר מועדים לישראל (להגר"י שכטר שליט"א מהדורת תשס"ח - סי' קנ"ט) שהביא דבספר תמים דעים להראב"ד ובספר מגן אבות להמאירי מבואר דאם נידלדלו העלים כלפי מטה, פסול אפילו אם יאגדם כלפי מעלה, משום שכל המצוות אין יוצאים בהן אלא דרך גדילתן, וכיון שאינם יכולים לעמוד מחמת עצמם כדרך גידולו, כניטלו העלים דמי. וע"ש שכתב דצ"ל דהראב"ד מדבר באופן שנשתנו מברייתן שניתקו קצת מחיבורן עד שאינם יכולים לעמוד, לכן נחשב כניטלו, משא"כ בסתם ערבות שלא נשתנו מברייתן, ועדיין צ"ע טובא בליבון סוגיא זו.

### בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

### שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

#### ליל יום א' דסוכות תשפ"ג

#### אופן הקנאת ד' מינים לאשה נשואה

הבכורי יעקב (סי' תרנ"ז סק"ה) נסתפק היאך אשה נשואה יכולה לברך על הלולב ביו"ט ראשון דהרי שנינו בקידושין (כ"ג:.) אין קנין לאשה בלא בעלה, דהרי במציאתה ומעשי ידיה גם הקרן לבעלה, ובמתנתה וירושתה, מדין נכסי מלוג הפירות שייכים לבעלה, וכה"ג נקרא ששייך לבעלה, ולכן אם קנתה לולב ממה שניתן לה במתנה או ממה שירשה או ממותר מעשי ידיה, אינו נקרא לכם ואינה יכולה לברך עליהם ביו"ט ראשון. בכל זאת כתב דאם בעלה יתן לה מתנה, קנתה לגמרי דבזה אין הבעל אוכל פירות כמבואר בשו"ע (אהע"ז סי' פ"ה ס"ז). אבל אינה יכולה לברך על לולב של אחר שניתן לה במתנה אא"כ יאמר לה שנותן לה הלולב לצאת בו ע"מ שאין לבעלה רשות בו, אבל אם נתן לה סתם ע"מ שאין לבעלה רשות בו, ולא פירש שנותנו לה כדי לצאת בו לא מהני משום דבכה"ג אינו שלה אלא של בעלה. כמו"כ אם נתן לה ואמר לה

ע"מ לצאת ולא אמר ע"מ שאין לבעליך רשות בו, לא קנתה אע"פ שפירט הצורך שנותן לה בשבילו, וכמבואר בשו"ע (יו"ד סי' רכ"ב סי"א) ובש"ך (סק"ב) וט"ז (סק"ב) לגבי מי שמודר הנאה מחתנו, ורוצה ליתן מתנה לבתו, דצריך לומר לה שנותן לה ע"מ שאין לבעלה רשות במתנה זו, וגם צריך לפרט עבור מה נותן לה ע"ש.

עוד הוסיף הבכור"י דאין להקשות דמה שהבעל אוכל פירות מנכסי אשתו הוא רק תקנה דרבנן, אבל מדאורייתא הפירות שייכים לה, וכיון שהם שלה מה"ת ממילא יכולה לברך על לולב של אחרים שנתנו לה במתנה או שקנתה מנכסי מלוג שלה, זה אינו דהרי שנינו דאין י"ח באתרוג של תרומה טמאה אע"ג דחיוב תרומה בפירות הוא רק מדרבנן, בכל זאת לגבי דאורייתא נחשב כחסר בלכס.

### מחלוקת הראשונים היאך בעל יכול להקנות לאשתו

אבל עדיין יש להעיר על עצם הדין של מתנה לאשתו, דהרי בשו"ע (אה"ע"ז סי' פ"ה סי"ז) נפסק דהבעל שנתן מתנה לאשתו, בין קרקע בין מטלטלין קנתה, ואין הבעל אוכל פירות, והעיר רע"א שם דהמרדכי בקידושין הביא בשם רבינו אלחנן דהיינו דווקא אם זיכה לה ע"י אחר, דאל"כ אין קנין לאשה בלא בעלה, אבל שיטת הר"י דיכולה לזכות בעצמה, והביא שו"ת ראנ"ח (ח"ב סי' ב') שפסק דלהלכה קיי"ל דשפיר קונה מיד בעלה כמבואר בר"י"ף וברמב"ם דאשה קונה עירוב מיד בעלה.

אמנם יש להעיר ע"ז מהמבואר בשו"ע בהל' עירובין (סי' שס"ו סי"ג) ב' דעות אם יש קנין לאשה בלא בעלה לזכות בעירוב לצורך אחרים, דהשיטה הראשונה שהיא שיטת הר"י"ף ורמב"ם ס"ל דיש לה יד לקנות בלא בעלה, ואילו תוס' ס"ל דאין קנין לאשה בלא בעלה, ולהלכה פסק השו"ע דלכתחילה טוב לחוש לדברי שניהם היכא דאפשר, ולפ"ז צ"ע היאך הבעל נותן הלולב לאשתו ביו"ט ראשון, אא"כ נאמר דיש לחלק בין מה שהיא זוכה לעצמה, לבין מה שהיא זוכה לאחרים, וע' רע"א שם בהל' עירובין שצ"ע לשו"ת ר' בצלאל אשכנזי (סי' ל"ח) שכתב חילוק בזה, וע"ע מש"כ במעדני יו"ט (ח"ב סי' נ"ז).

### כשבעל נותן מתנה לאשתו נחשב כאומר אי אפשי בתקנת חז"ל

מרן הגריש"א זצ"ל ת"י (בספר חג האסיף להגר"א וייספיש שליט"א עמוד קצ"ז וכן בהערות על ב"מ י"ב: סוד"ה תיפוק) דעכצ"ל דכשיש רצון הנותן ליתן מתנה גמורה בכל לבו ללא חשש ופקפוק כעין קיום מצות לולב או מצה, בודאי גמר ומקנה בכל דרך שבידו, והוי כאילו אומר אי אפשי בתקנת חז"ל שתיקנו דמה שקנתה אשה קנה בעלה. ביסוד הזה גם מיושב קושיית הבית מאיר שהקשה היאך מקדשין אשה האידנא, דהרי מיד שמקדשה הרי היא נשואה ומה שקנתה אשה קנה בעלה. ולכאורה יש להביא מקור לזה מתוס' והרא"ש בנדרים (פ"ח:). שהסבירו דכשהבעל נותן מתנה לאשתו כדי שתזכה לעצמה קנתה, היינו משום שהבעל מסתלק מחלקו ומקנה לה ע"ש.

והנה יישוב זה הוא רק אם בעלה נותן לה הלולב שלו, אבל אם בנה נותן לה הלולב שלו, וכמו שנהגו בהרבה משפחות שהאמא לוקחת הלולב של הבן והבנות לוקחות הלולב של אחיהם, הדק"ל דהוי כמו שמקנה לה אחר ומה שקנתה אשה קנה בעלה, אא"כ יתן לה לצורך מצות לולב ע"מ שאין לבעלה רשות בו כמש"כ הבכורי יעקב.

מרן הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה פ"א סי"ג) חולק על הבכור"י וס"ל דהנותן ד' מינים לאשה נשואה א"צ להתנות שאין לבעלה רשות בהם, והסביר משום דמי שנותן מתנה גמורה לאשה, אין לבעל יותר מקנין פירות אבל גוף הלולב שלה, וסגי בהכי לצאת בה י"ח. עוד הוסיף דמבואר בחת"ס בנדרים (פ"ח: ד"ה

ודע) דהמודר הנאה מן הבעל רשאי להלוות לאשתו ע"מ שהיא לבדה תתחייב בפרעון, וא"כ הכי נמי המתנה ע"מ להחזיר יתכן דנחשב לענין זה כהלואה ע"מ שתפרע, ובבית מרן זצ"ל לא הקפידו לנהוג כמש"כ הבכור"י, ובפרט דהמ"ב לא הביאו.

### מחלוקת המ"א וט"ז אם יש לסמוך על אומדנא בלולב וציצית שאולים

אבל לכאורה יש להקשות על הבכור"י לפמש"כ המ"ב (סי' תרנ"ח סק"ט) בשם המ"א שהוכיח דאיכא אומדנא שנתן לה באופן המועיל לקיים המצוה ביו"ט ראשון אפילו אם לא פירש שנתן מעמ"ל, דהרי מבואר בשו"ע בהל' קידושין (אהע"ז סי' כ"ח ס"ט) דמי ששאל כלי מחבירו לקדש בו אשה, הרי היא מקדושת דמסתמא נתן לו במתנה ע"מ להחזיר כדי שיוכל לקדש בו, וה"ה באתרוג דאם שאל אתרוג מחבירו כדי לצאת בו, הו"ל כאילו נתנו לו במתנה באופן שיוכל לצאת בו. לפ"ז ק' טובא על הבכור"י יעקב דברגע שהאשה מקבלת אתרוג כדי לצאת בו, הו"ל כאילו נתן לה ע"מ שאין לבעליך רשות בו וכדי שתצא בו מצות לולב.

כדי ליישב שיטת הבכור"י יעקב צ"ל דחשש לשיטת הט"ז ושו"ת בית יעקב שחולקים על סברת המ"א, דהרי הט"ז (סי' תרנ"ח סק"ג) ציין למש"כ בעצמו בהל' ציצית (סי' י"ד סק"ה) לחלק בין קידושין ללולב, דבלולב הפסול של שאול וגזול הוא גזה"כ דבעינן לכם משלכם, ובודאי בהכי פסל רחמנא אם נתן לו בשאלה, ואין לפרש לשונו שנתכוון באופן המועיל ונתכוון שיהי' מתנה, דאדרבה התורה גילתה לנו שאין לפרש כן, וכל שאמר בלשון שאלה אינו י"ח ביו"ט ראשון, משא"כ בקידושין דפסול גזולה ושאלה הוא מצד הסברא, דהא בעינן שיתן לה כסף משלו, ואיהו נותן לה משל אחרים וא"כ במה תתקדש לו, לכן בזה קיי"ל דהשואל טבעת לקדש בו ודאי נתכוון באופן המועיל, דאין לנו שום לימוד מקרא למעט שלא נפרש כן. אבל הט"ז הקשה ע"ע מהא דמבואר בהל' ציצית דמותר ליטול טלית חבירו שלא בידיעתו ולברך עליו, אע"ג דגבי ציצית יש גם לימוד מקרא דשאול פסול מדכתיב "כסותך" ולא של אחרים, וא"כ הוי ממש כמו שאול בלולב. מכח קושי' זו פסק כשיטת המהרש"ל דאין לברך על טלית שאולה מצוייצת, דלא כהרא"ש והשו"ע שהקילו בדבר.

להלכה פסק המ"ב (סי' תרנ"ח סק"ט) דהשואל לולב מחבירו ביו"ט ראשון של סוכות, צריך לחוש לשיטת הט"ז ושו"ת בית יעקב, ולכן יחזור ויטלם עוד פעם בלי ברכה, ואפשר זהו טעמו של הבכור"י שהחמיר באשה שמקבלת לולב ממי שאינו בעלה, דאין לסמוך על אומדנא אלא צריך לפרש שתקנה את הלולב באופן המועיל.

### חציצה בנטילת לולב

כ' בשו"ע (סי' תרנ"א ס"ז) אם עשה בית יד, ונתן בו הלולב, ונטלו שפיר דמי, דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, ובלבד שיהא דרך כבוד, אבל אם אינו דרך כבוד, כגון שנתן הלולב בכלי ונטלו, לא יצא, ואם כרך סודר על ידו ונטלו, י"א דלא יצא, והוסיף הרמ"א דנהגו להחמיר להסיר הטבעות מידם, אבל מדינא אין לחוש הואיל ואין כל היד מכוסה בהן.

### שיטת האחרונים המחייבים לחזור וליטול שנית בלי ברכה כשהיתה טבעת על ידו

והנה מש"כ השו"ע שאם כרך סודר על ידו, י"א דלא יצא, היינו משום דיש חולקים, דהרי רש"י והר"ן ס"ל דיצא כיון שהוא בטל לגבי היד (ע' מ"ב סק"ג), ואע"ג שהרמ"א כ' דמן הדין אין לחוש אם לא הסיר הטבעת משום שאין כל היד מכוסה בטבעת, מ"מ כ' המ"ב (סק"ו) בשם הב"ח והט"ז והגר"א דמצינו שצריך להקפיד בזה משום חציצה אע"פ שאינה מכסה כל היד, ואם נטל לולב בלי להסיר הטבעת, צריך לחזור וליטול הלולב בלי ברכה, וע"ע פת"ש (יו"ד סי' קצ"ח סק"ט) שהביא שו"ת חת"ס (יו"ד סי' קצ"ב) שהאיש מוריד הטבעת מעל ידו בשעת הנחת תפילין ונטילת לולב.

## קושיית הב"ח על שיטת הרמ"א

הב"ח הקשה על שיטת הרמ"א מהא דשנינו בסוכה (ל"ז). אמר להו רבה מגדלי הושענא (פרש"י אוגדי הלולבים) דבי ריש גלותא, כי גדליתו הושענא דבי ריש גלותא שיירי ביה בית יד (פרש"י מתחת לאגד שלא יקחנו במקום אגדו, דקסבר אין האגד מן המצוה כרבנן דאמרי א"צ אגד) כי היכי דלא ליהוי חציצה (פרש"י בין יד להושענא ואין זו לקיחה), רבא אמר כל לנאותו אינו חוצץ, והקשה הב"ח דאפילו אי קיי"ל כרבא, אינו חולק אלא משום דס"ל כל לנאותו אינו חוצץ, אבל כשאינו לנאותו גם רבא מודה דחוצץ, וא"כ בטבעת שאינה לנאותו של הלולב חוצץ, אבל הכפות תמרים בסוכה (שם ד"ה כתבו עוד תוס') יישב שיטת הרמ"א, דכיון שיכול להחזיק הלולב בחלק היד שאין שם טבעת כגון בראשי אצבעותיו, שפיר דמי, והבכורי יעקב (סי' תרנ"א סק"ל) ת"י דחציצה תלוי ברוב, דרובו ומקפיד חוצץ, אבל במיעוטו מן הדין אינו חוצץ, והא דמבואר בגמ' דאגד הוי חציצה אע"פ שאין כל היד מכוסה, שאני התם דרוב היד מכוסה, משא"כ בטבעת דאינה אלא במיעוט היד, ולכן אינה חוצצת מעיקר הדין.

למעשה המ"ב כ' שאם נטל לולב בלי להסיר הטבעת, יחזור ליטול הלולב בלי ברכה, והשדי חמד (ח"ו עמוד ע"ז מערכת ד' מינים סי' ג' סוסק"ח) הביא שיטות הפוסקים, וסיים וז"ל אני נוהג להזהיר תמיד בביהכ"ס ע"ז, כי ראוי לעשות המצוה בלי שום פקפוק ונדנוד איסור ח"ו, וכבר הוקבע מנהג זה מיום בואי עד עתה, שמסירים הטבעות בשעת נטילת לולב עכ"ל. מאידך גיסא, מרן הגרשז"א זצ"ל לא הקפיד בביתו שהנשים יסירו הטבעות בשעת נטילת לולב (הליכות שלמה פי"א הערה 63), אבל בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' ס"ג) כ' שצריך להקפיד בזה וכמש"כ הרמ"א.

## איגוד בטפח העליון

כ' המ"ב (סי' תרנ"א סק"ד) בשם האחרונים דצריך לעשות האיגוד בענין שיכול לכסס היטב בהעליון, וע"כ צריך להיות טפח מלמעלה פתוח ולא מקושר, והוסיפו השו"ע הרב (שם סי"א) והבכור"י (שם סק"י) דהכוונה לטפח משדרת הלולב ולא סגי בטפח מהעלים העליונים.

המנחת פתים (שם על הטי"ז סק"א) חידש, דאם עשה קשר בטפח העליון של הלולב ואינו ראוי לכסס בו, לפמש"כ בחי' חת"ס בסוכה (מ"ב. ד"ה קטן) דלולב שאינו ראוי לכסס פסול אע"פ שהנענועים אינם מעכבים, מ"מ צריך שיהא ראוי לנענע מדין כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, א"כ כשאגד גם הטפח העליון לא יצא. אבל כידוע דמנהג קדום דהרבה לא הקפידו בזה, וכן מובא בארחות רבינו (ח"ב עמוד רפ"ח) שמרן הקה"י זצ"ל לא הקפיד ע"ז, עד שהעירו לו האי חומרא שמובא בבכור"י (סי' תרנ"א סק"י) והתחיל להקפיד בזה.

## קהל שמקצתם מנענעים כהשו"ע ומקצתם כהאריז"ל

כ' בשו"ע (סי' תרנ"א סי"ג) יקיף דרך ימין בנענעו, מזרח דרום מערב צפון, אבל הבה"ט (סק"כ) הביא סדר אחר בשם האריז"ל, ולפ"ז יש להסתפק האם יש איסור של לא תתגודדו במי שמתפלל בביהכ"ס שנוהגים לעשות הנענועים שונים ממנהגו. הערוה"ש (סי' תרנ"א סכ"ב) וא"א מבוטשאטש (שם סי"ג) כ' דבדבר שהוא מנהג בעלמא לא שייך אגודות אגודות, וראיי לכך ממתני' בסוכה (ל"ז): אמר ר' עקיבא צופה הייתי ברבן גמליאל ור' יהושע, שכל העם היו מנענעים את לולביהם, והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא.

אבל בחיי אדם (כלל קמ"ח סי"ד) משמע לכאורה דיש להקפיד בזה, ומרן הקה"י זצ"ל הי' מנענע בביתו לפני התפילה כמנהג האריז"ל, ואילו בביהכ"ס נהג כמבואר בשו"ע כמנהג כל הקהל (ארחות רבינו ח"ב עמוד רצ"ב), וכן פסקו מרן בעל שבט הלוי זצ"ל ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (הובא בספר ארבעת המינים כהלכתם עמוד נ"ח) דבדבר הניכר שאינו נוהג כמו הציבור, יש בזה משום לא תתגודדו.

## אתרוג שהיה בו שיעור ונצטמק לפחות מכשיעור

בשו"ע (סי' תרמ"ח סכ"ב) נפסק דשיעור גודל האתרוג הוא כביצה, ובטעם הצורך בשיעור מסויים הסבירו הראשונים (עי' תוס' בסוכה ל. ד"ה משום והרא"ש שם פ"ג סי' ט"ו) כדי שתהא ניכרת לקיחתו מדכתיב "ולקחתם", ולכמה פוסקים שיעור האתרוג הוא מה"ת, כמו שאחז"ל שיעורים הלכה למשה מסיני (עי' בקרית ספר בהל' לולב פ"ז ובכפ"ת בסוכה ל"ה. ובשו"ת חוות יאיר סי' קצ"ב). בסיבת השיעור של כביצה נאמרו שתי סיבות בסוכה (ל"א:), אב"א דבפחות מכביצה עדיין לא נגמר הפרי, ואב"א משום הדר דאין הדר בפחות משיעור כביצה (וע"ע בנשמת אדם כלל קנ"א סק"ו משי"כ בזה), ונ"מ טובא בין הני תרי טעמי יתבאר באתרוג שהי בו כשיעור כביצה ונצטמק לפחות מכשיעור, דאם גודל השיעור הוא סימן לגמר הפרי, אי"כ אפילו אם נצטמק אח"כ עדיין כשר, משא"כ אם הוא משום הדר, יש לפוסלו.

### שיטת המ"ב שאם האתרוג נצטמק לפחות מכביצה פסול

הבה"ל (סי' תרמ"ח סכ"ב ד"ה פסול) הביא בשם הח"א דאם הי' בו כשיעור ובימי החג נצטמק ועמד על פחות מכביצה, אע"פ שכבר נגמר הפרי מ"מ פסול משום שאינו הדר, ועי' בפמ"ג (סי' תרמ"ח משב"ז סק"יט) שהוכיח מדברי המ"א (סי' תרמ"ט סק"ז) דנצטמק פסול, דהרי מבואר ברמ"א (סוסי' תרמ"ט) דאע"ג דחסר כשר בשאר הימים, מ"מ אין לחתוך אתרוג לשנים או שלשה חלקים ולחלקו ולצאת בו אפילו בשעה"ד, והוסיף שם המ"א דהא דחסר כשר היינו דווקא אם נשאר בו כשיעור לצאת בו (וע"ש במ"ב סקמ"ז דפסק כן להלכה), ובסו"ד כ' דהיינו שישאר כביצה, והעיר בפמ"ג הנ"ל דאם השיעור של ביצה הוא משום דבכה"ג נגמר פרי, אי"כ מהיכ"ת לפסלו אם נצטמק (ועי' ברע"א סוסי' תרמ"ט שגי"כ הקשה כן על המ"א), ולומר דבעינן הדר, גם זה צ"ע עכתו"ד.

### שיטת החזו"א זצ"ל שאם האתרוג נצטמק לפחות מכביצה כשר

הבה"ל הנ"ל סיים בשם הבכור"י (שם סקנ"א) דאם אין לו אתרוג אחר, יטלנו בלא ברכה אפילו ביו"ט ראשון, והמעייין שם יראה שסמך א"ע על ספיקת הפמ"ג הנ"ל. ובאמת בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תפ"ב) האריך בשאלה זו, ופסק דאין שום סברא לומר דפקע שם פרי ממנו משום שנצטמק, ולכן אם הי' בו כביצה ושוב נצטמק, יוצא בו (אמנם בסק"ח שם כ' דיש טעם אחר לפוסלו, משום שאינו נחשב דרך גדילתו ע"ש). כמו"כ מבואר גם בחזו"א (או"ח סי' קמ"ח סק"ב), ותמה דבגמ' מבואר דר"מ מכשיר בכאגוז, ור' יהודה לא פליג אלא משום דלאו גמר פירי, ומנ"ל לחדש דפחות מכביצה לאו הדר הוא, ולכן פסק דמצטמק לפחות מכביצה כשר ומברכין עליו, והיינו דלא כהבכור"י דס"ל שלא יברך עליו.

והנה מביאים שגם מרן הגר"א קוטלר זצ"ל החמיר בזה אבל מטעם אחר, משום שבפחות מכביצה לא ניכרת לקיחתו, אבל הבכור"י (סי' תרמ"ו סקנ"א) הוכיח מהסוגי' בסוכה (ל"ה). דגם בפחות מכביצה נחשב מינכר, שהרי גם בשלושה פלפלין נחשב מינכר, ושיעורם הוא בודאי פחות מכביצה.

### ברכה על אתרוג שיש ספק אם יש בו שיעור כביצה

עוד יש להוסיף דהבכור"י בעצמו (בתוספת בכורים סוסי' תרמ"ח ד"ה כתב) פשיטא ליה דביום הראשון אין לברך על אתרוג שיש ספק אם יש בו כשיעור, דהוי ספק דאורייתא, אבל מיום שני ואילך, אם נצטמק ומסתפק אם יש בו כשיעור, יש לצדד שיכול לברך ממ"נ, דאם למסקנא קיי"ל דהשיעור כביצה הוא רק משום גמר פרי, אי"כ בודאי יכול לברך, ואת"ל דחיישינן לסברת הדר, אי"כ הוי ס"ס, ספק יש בו כשיעור, ואת"ל דאין בו השיעור שמא הלכה כמ"ד דאתרוג שהי' בו שיעור ונצטמק כשר, אבל סיים דספק אם יש בו שיעור הוא ספק מחמת חסרון ידיעה (וכעין זה מבואר במ"ב סי' ק"ס סקמ"ז במי שנטל ידיו במים שיש ספק אם נעשה בהם מלאכה, דאם אינו יודע לברר אם יש בו כשיעור אינו חשבו ספק), ולכן עדיין צ"ע.

ולכן למסקנא דמילתא מי שהי' לו אתרוג בשיעור כביצה ונצטמק בסוכות לפחות משיעור כביצה, אע"ג דבח"א מבואר שהוא פסול, הפמ"ג ורע"א הק' טובא על חומרא זו, והבכור"י פסק דאם אין לו

אתרוג אחר יטלנו בשאר הימים בלי ברכה, ואילו החזו"א זצ"ל ס"ל דיכול גם לברך עליו, וכן משמע גם באבני נזר.

## צורת אחיזת הלולב והאתרוג

כ' בשו"ע (סי' תרנ"א ס"ב) יטול האגודה בידו הימנית והאתרוג בשמאלית, והסביר הלבוש (שם ס"ב) טעם הדבר משום שהפסוק הפריד הלולב והדסים וערבות מהאתרוג, דבג' מינים כ' וא"ו החיבור, וענף עץ עבות וערבי נחל, ואילו בתחילת הפסוק כ' פרי עץ הדר, כפות תמרים, בלי וא"ו החיבור, כדי להורות שלא לחבר האתרוג עם ג' המינים ביד אחת. אם נטל שניהם בידו אחת, כ' המ"ב (סקט"ו) בשם הארחות חיים ומטה יהודה דלא יצא, ודעת הט"ז דיצא כיון שהאתרוג לא הי' עמהם באגודה אחת, ולכן להלכה פסק המ"ב דצריך להחמיר בשל תורה ויחזור ליטלם בלי ברכה (לכאורה מדויק במ"ב שרק ביום הראשון החמיר כיון שהוא מדאורייתא, משא"כ בשאר הימים שהם מדרבנן, אבל בשו"ע הרב שם ס"ד, ובכה"ח סקל"ג, לא חילקו בין היום הראשון לשאר הימים, ובכל אופן יחזור ליטלם בלי ברכה).

אמנם יש להעיר שהחזו"א (או"ח סי' קמ"ט סק"א ד"ה סוכה) הסביר שהארחות חיים מדבר כשנטל את הלולב והאתרוג בידו בבת אחת, ורק באופן כזה ס"ל להארחות חיים שלא יצא, אבל אם נטל את הלולב בימינו ואח"כ נטל את האתרוג בימינו, שפיר י"ח, כדין נטל זה אחר זה שנפסק בשו"ע (סי' תרנ"א ס"ב) דיצא.

ובאמת יש להקפיד בזה גם בשעת הנענועים ובשעת אמירת ההושענות, אע"פ שקשה להחזיק הסידור בו בזמן שמחזיק הלולב בימין והאתרוג בשמאל (עי' בן איש חי שנה א' פ' האזינו ס"ד, וחיים וברכה אות קפ"ו בהג"ה, ומועדים וזמנים ח"ב סי' קכ"א, וכן משמעות המ"ב הנ"ל), ובביאור הגר"א (סי' תר"ס) הביא מקור לכך מילקוט שמעוני בתהלים (סוסי' תשי"ג) דסדר ההקפה, כל ישראל גדולים וקטנים נוטלים לולביהם בידיהם הימנית ואתרוגיהם בשמאלית ומקיפין.

בשו"ע (סי' תרנ"א ס"א) כ' דצריך לחבר האתרוג ללולב בשעת נענועו ולנענע בשניהם יחד, ובא"ר (שם סק"ל) הביא בשם המהרי"ל דה"ה בשעת אמירת הושענות, ובכה"ח (שם ס"ק ק"ו) הביא בשם הרדב"ז ז"ל ואני מדקדק שלא יפרידו אצבעותי בין הלולב והאתרוג עכ"ל.

## נטילת לולב בסוכה לפני התפלה

### מנהג השל"ה ואריז"ל ומ"א לברך על הלולב בסוכה לפני התפלה

כ' בשו"ע (סי' תרנ"ב ס"א) מצות לולב ביום ולא בלילה, וכל היום כשר לנטילת לולב, שאם לא נטל שחרית יטלנו אח"כ, ומ"מ זריזים מקדימים למצוות ונוטלים אותו בבוקר, וזמנו הוא משתנף החמה, ועיקר מצותו בשעת ההלל, והסביר המ"ב (סק"ד) טעם הדבר כדי לנענע בהודו והושיעה נא, וקצת מן המהדרים נוהגים לברך על הלולב בהנף החמה בתוך הסוכה ולנענע, ואח"כ בשעת ההלל מנענעים עוד. מקור מנהג זה הוא במ"א (סק"ג) בשם השל"ה. כמו"כ הביא המ"ב (סי' תרנ"א סק"ד) בשם האריז"ל שיברך תחילה בסוכה על הלולב ואח"כ יעשה שאר הנענועים בביהכנ"ס. בטעם הדבר כ' בשעה"צ (שם סקמ"ג) דאפשר טעמו כדי שלא להשהות המצוה, שמיד שקם מן שינתו בסוכה תיכף יקיים מצות נטילת לולב, ואפשר שהוא ע"פ סוד.

### בסוכות משכימין לביהכנ"ס אע"פ דבשאר יו"ט מאחרין לבא לביהכנ"ס

והנה המ"ב (סי' תרמ"ד סק"א) הביא דמבואר בטור דבסוכות משכימין לביהכנ"ס, ואע"ג דמבואר ברמ"א בהל' יו"ט (סי' תקכ"ט ס"א) דביו"ט מאחרין לבא לביהכנ"ס וממהרין לצאת משום שמחת יו"ט, הסביר הב"ח (סי' תרמ"ד) דשאני סוכות משום דזריזין מקדימין למצות לולב.



## הסבר הגר"א למה מברכים על הלולב בשעת הלל

אבל לפי"ז ק' טובא דהרי בטור כ' וז"ל שחרית משכימין לביהכניס... ומחזיר ש"ץ התפלה, ואחר חזרת התפלה נוטלין הלולב ומברכין עליו על נטילת לולב ושהחיינו וגומרין ההלל עכ"ל, ואם משכימין לביהכניס משום זריזין משכימין למצות לולב כמש"כ הב"ח, א"כ למה אין נוטלים לולב כבר לפני התפלה מה"ט. בביאור הגר"א (סי' תרמ"ד ס"א) הסביר דמברכים בשעת ההלל כמבואר בפסחים (ק"י:). אפשר ישראל נוטלין לולביהן ולא אמרו שירה, והלל הוא אחרי שחרית כמש"כ בפ"ב דר"ה (ל"ב:).

## שיטת הטור ושו"ע דנוטלין הלולב דווקא אחרי שחרית

הרי מפורש דשיטת הטור וכן השו"ע דנוטלין הלולב ומברכין עליו דווקא אחרי התפלה משום הדין של נטילה בשעת הלל, אע"פ דמסברת זריזין מקדימין למצוות אפשר הי' מן הראוי לברך עוד קודם התפלה, אבל למעשה משכימין קצת להקדים התפלה ובזה מקיימים הדין של זריזין. והנה יש מי שרוצה לבאר דכיון דלכתחילה זמן שחרית הוא להתפלל כותיקין עם הנץ החמה, לכן כ' הטור ושו"ע שיטול הלולב לאחר חזרת התפלה קודם הלל, כי קודם התפלה עדיין לא הגיע זמן נטילת לולב, ולפי"ז גם לשיטת הטור ושו"ע אם אינו מתפלל עם הנץ החמה, אפשר צריך יטול הלולב לפני התפלה וצ"ע, אבל זה אינו נכון דהרי הטור פסק דבסוכות משכימין לביהכניס, ואם הטור פסק שיטול הלולב אחרי התפלה משום שהתפלל כוותיקין, א"כ מה שייך משכימין יותר מזמן של תפלת וותיקין, אעכ"ל דהטור מיירי במי שאינו מתפלל כוותיקין, ולכן צריך להשכים משום זריזין מקדימין, וממילא שפיר הוי ראיי דס"ל דנוטלין הלולב דווקא לפני הלל.

## קיבל ד' מינים בסוכות אחרי שגמר הלל יחזור לאומרו בשעת קיום מצות לולב

במשנת יעב"ץ (או"ת סי' כ' סק"ד ד"ה ואשר נראה) דייק מרש"י בפסחים (צ"ה:) שהסביר דהסיבה למה אומרים הלל ונוטלין לולביהן הוא "דכיון דדבר מצוה הוא טעון הלל", דיש חיוב מיוחד של קריאת הלל בשעת נטילת הלולב, ואין זה משום חובת היום של יו"ט, אלא שהוא חיוב בפני"ע משום מצות נטילת לולב, כמו שיש מצות קריאת הלל בשחיתת הפסח משום המצוה, אע"פ שאין מקיימים מצות שחיתת הפסח ביו"ט. וחידש שם דנ"מ טובא לדינא באופן שלא הי' לו לולב ליטול בשעת הלל, דאמנם חייב לומר הלל משום היו"ט, אבל אח"כ כשהגיע לידו לולב ליטול, נתחייב שוב פעם בקריאת הלל משם מצות נטילת לולב. ומצאתי מקור לחידושו באשל אברהם מבוטשאטש (סי' תרנ"א ס"ח במהדו"ת) שכתב דציבור שלם שאין להם אתרוג אלא רק ג' מינים, יאמרו הלל בברכה, ואח"כ שיקבלו ד' מינים יחזרו לומר הלל בלי ברכה כדי לנענע את הלולב בשעת אמירת הלל (אמנם יש מקום לדחות ראיי זו, דאפשר כוונת הא"א מבוטשאטש לומר שיטול הלולב לצורך הנענועים ולא משום מצות נטילת לולב בשעת הלל).

## שיטת הגר"א לקיים מצות לולב דווקא ביחד עם הלל

עוד דייק המשנת יעב"ץ ממש"כ בביאור הגר"א הנ"ל בהל' לולב (סי' תרמ"ד), דס"ל דמברכין על הלולב בשעת הלל כיון דיש חיוב מיוחד לומר הלל בשעת נטילת לולב, וא"כ אם יברך על הלולב מקודם וכבר יצא ידי נטילת לולב, ורק אח"כ יאמר הלל, הרי נמצא שבשעת מצות נטילת לולב לא אמר הלל, והרי הוא חייב לומר הלל על קיום המצוה של נטילת לולב, ולכן צריך לברך על הלולב מיד לפני הלל כדי שאמירת ההלל תהי' גם על נטילת הלולב ולא יהי' הפסק ביניהם.

## שיטת הבכורי יעקב וחכם צבי והגר"ח מוולוז'ין והחת"ס דזריזין מקדימין למצוות

מאיך גיסא הבכורי יעקב (סי' תרמ"ד סק"א) משבח המנהג ליטול הלולב בסוכה קודם הליכתו לביהכניס משום זריזין מקדימין למצוות, וכן נהגו החכם צבי זצ"ל (ע' סידור יעב"ץ) והגר"ח מוולוז'ין זצ"ל (ע' כתר ראש סי' ק"ט) והחתם סופר זצ"ל (ע' מנהגי חת"ס פ"ח) ומרן הקה"י זצ"ל (ארחות רבינו ח"ב עמוד רצ"ב), וצריך לבאר במאי פליגי, דהב"ח ס"ל דמטעם זריזין מקדימין משכימין להתפלל אבל אין נוטלין הלולב עד הלל

ורק אז מברכים כמבואר בטור ושוי"ע, והגר"א הסביר טעמם שהוא מדין מצות הנענועים בשעת הלל, ואילו הבכור"י ודעימי" ס"ל דמדין זריזין מקדמין למצוות יש לקיים מצות לולב בסוכה לפני התפלה.

### שיטת הבעלי תוס' ותשב"ץ דמברכים על הלולב קודם התפלה

והנה בסוכה (מ"א): שנינו דכך היי מנהגן של אנשי ירושלים, אדם יוצא מביתו ולולבו בידו, הולך לביהכנ"ס לולבו בידו, קורא ק"ש ומתפלל ולולבו בידו וכו', ומזה למד במושב זקנים לבעלי התוס' (פ' אמור כ"ג מ' ד"ה ד"א ולקחתם לכם לקיחה) דצריך לברך על הלולב קודם שמתפלל. כמו"כ בתשב"ץ (ח"ב סי' ר"ד) ג"כ הוכיח דמברכים קודם התפלה, דהרי דן שם אם לברך שהחיינו על הלולב קודם נטילתו או אחר נטילתו, ובתו"ד הביא ירושלמי בסוכה (פ"ג ה"ד) שאמרו כשהוא נוטל מברך על נטילת לולב, התפלל בו אומר שהחיינו וקיימנו, והסביר התשב"ץ טעם הדבר משום שהנענועין שעושה בשעת הלל הם שיירי מצוה (ע"י סוכה ל"ח), ולכן מברך זמן עליהם. עכ"פ מבואר בדבריו שהבין מהירושלמי שמברכים על הלולב לפני התפלה וכשיטת בעלי התוס', וצ"ל דכיון דמדאגבהיה נפיק ביה, והרי הלך לתפלתו ולולבו בידו.

### שיטת הגאונים ורשב"א דמברכים על הלולב לפני הלל

מאי דך גיסא בגאונים מבואר דאין מברכים עד שמגיע לביהכנ"ס, דהרי בספר העיטור (בעשרת הדברות בה"ל לולב) כ' וז"ל ועל הברכה אמרו רבוותא קמאי, רב שר שלום גאון ורבי עמרם ורבי סעדיה ורבי ניסים, דחיישינן להא דאמר ר' אמי מדאגבהיה נפיק ביה, וכי מייתי לולב לביהכנ"ס, אי אית ליה ינוקא מייתי ליה, אי לא מהפך ביה ונוטלו שלא כדרך גדילתו עכ"ל, וכן מבואר בתשובת הגאונים (שערי תשובה סי' פ') ובספר המנהיג (הלכות אתרוג אות ל"ד). בשו"ת הרשב"א (ח"ז סי' רצ"ז) ג"כ מבואר דס"ל הכי דהרי דן בהא דשנינו בסוכה (מ"ב). מדאגבהיה נפק ביה, וכי וז"ל ואנו אין דעתנו לצאת אלא בעת ידוע, ולכן אנו יכולים להוליך לולבינו בידינו לביהכנ"ס אפילו כדרך גדילתו, וא"צ להפכו כי אין כוונתו לצאת בו אלא בעת שיטלו הקהל עכ"ל. הרי מבואר דגם הרשב"א ס"ל דלא בירכו עד שהגיעו לביהכנ"ס.

### ביאור הגרי"ז? בשיטת הרמב"ם דהנענועים בהלל הם גמר מצות נטילת לולב

בביאור שיטת הגאונים והרשב"א צריך להבין היאך יסבירו הא דאנשי ירושלים הלכו לביהכנ"ס ולולביהם בידיהם, וצ"ל כמו שדייק הרשב"א בלשונו "ואנו אין דעתנו לצאת אלא בעת ידוע", והיינו כשנוטל הלולב לפני הלל, ובביאור הדבר הוא כמו שכבר רמז בביאור הגר"א הנ"ל כדי שיברך לפני הלל, ובטעם הדבר מבארים לפי המפורסם בשם מרן הגרי"ז זצ"ל דמצות נענועים בהלל הם גמר מצות נטילת לולב ואינם דין חדש, דהרי המרב"ם (ה"ל לולב פ"ז ה"ט) פסק וז"ל משיגביה ארבע המינין אלו.... יצא, והוא שיגביהן דרך גדילתן.... ויוליך ויביא ויעלה ויוריד וינענע הלולב שלש פעמים בכל רוח ורוח, כיצד מוליך ומנענע.... והיכן מוליך ומביא בשעת קריאת הלל עכ"ל. הרי מבואר דנענוע הלולב בשעת הלל הוא חלק מהמצוה, ולפ"ז חידש דראוי שינענע בהלל באותו לולב שבירך עליו משום שמבואר ברמב"ם דהנענועים בהלל הם גמר המצוה.

### ביאור האבי עזרי ואג"מ אם יש דין תדיר בק"ש ותפלה לפני לולב

אלא דלפ"ז ק' טובא הא דמבואר בתשב"ץ בשם הירושלמי שבירכו על הלולב עוד לפני שהתפללו, אא"כ נאמר דלפי מרן הגרי"ז זצ"ל הרמב"ם לא ס"ל הכי, ונראה דיש ליישב קצת לפי מה שהסביר מרן הגרא"מ שך זצ"ל (ספר זכרון סכותה לראשי ח"א עמוד רט"ז וכן הובא גם בשלמי תודה על סוכות עמוד תצ"ד) ליישב היאך קיימו מצות לולב לפני ק"ש ותפלה דהרי תדיר ושאינו תדיר קודם, והסביר דמבואר בתוס' בסוכה (ל"ט. ד"ה עובר לעשייתן) וברא"ש (שם סי' ל"ג) דמה שאנשי ירושלים היו מחזיקים בלולב כל היום, לא הי' רק משום חיבוב מצוה, אלא מדין מצוה מן המובחר, וזה שייך לקיים רק אחרי שכבר קיים עיקר המצוה, אבל לא שייך לומר שמקיים מצוה מן המובחר לפני שמקיים עיקר המצוה, ולכן כיון שאנשי ירושלים רצו לקיים ההידור הזה של מצוה מן המובחר, אם לא היו מקיימים עיקר המצוה לפני התפלה, תו מה שהיו

מחזיקים הלולב קודם עצם המצוה לא היי נחשב כמצוה מן המובחר, ולכן בזה לא שייך הגדר של תדיר קודם, דתדיר היינו דווקא כדי להכריע איזה מצוה להקדים, אבל אם יפסיד המצוה (כגון הכא שהיי מפסיד המצוה מן המובחר של נטילת לולב משך כל התפלה עד הלל), בכה"ג ליכא דין של תדיר.

לפי"ז לדין שאין המנהג לקיים המצוה מן המובחר להחזיק הלולב כל התפלה, אי"כ מדין תדיר צריך להקדים ק"ש ותפלה לפני מצות לולב, ועי' באג"מ (או"ח ח"ד סי' צ"ט סק"א ד"ה וגם) שג"כ כי האי סברא דבזה"ז שאפילו המדקדקין במצוות אינם נוהגים כאנשי ירושלים חוץ מיחידי סגולה, אי"כ צריכים לברך על הלולב דווקא אחרי התפלה מעיקר הדין משום דין תדיר, והוסיף דאולי זהו כוונת השו"ע (סי' תרנ"ב ס"א) שכתב דעיקר מצוותו בשעת ההלל (ועי' אריכות בזה בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' תכ"ה).

עוד הוסיף מרן הגרא"מ שך זצ"ל (בספר זכרון סכותה לראשי הני"ל) דבקלצק היי הציבור נוהג ליטול הלולב לפני התפילה, ולא היי ניח"ל לשנות בפרהסיא (פ"י מדס"ל דמדין תדיר אסור ליטול הלולב לפני ק"ש ותפלה), ומה"ט היי מתפלל בסוכות ביחידות ונוטל לולב אחר שחרית, ובא לביהכני"ס להלל.

### **נ"מ בין יו"ט ראשון לשאר הימים**

והנה עדיין יש מקום לדון בעיקר דין של תדיר, דהרי ביו"ט ראשון של סוכות, מצות נטילת לולב היא מדאורייתא, ואילו מצות תפלה אינה אלא מדרבנן, ולכן אע"פ שהדרבנן תדיר והדאורייתא אינו תדיר, להרבה פוסקים בכה"ג לא נאמר הכלל דתדיר קודם. אמנם ק"ש היא דאורייתא, אבל כיון דסדר קריאת פ' שמע הוא דווקא בברכותיה בתוך התפלה, אי"כ כיון דלולב דאורייתא קדים לתפלה דרבנן, ממילא שייך גם ליטול הלולב לפני ק"ש שבתפלה, ואם רוצה לחוש דק"ש היא מצוה בפני"ע ואינה קשורה דווקא בברכותיה, יכול לקוראה לפני שנוטל הלולב בסוכתו לפני התפלה, אלא דאז אפשר יפסיד מעלת ק"ש בברכותיה, ומי יימר דמעלת לולב לפני התפלה בסוכה גוברת על מצות ק"ש בברכותיה. עוד יש להעיר דבהא גופא דמצוה דאורייתא שאינה תדירה קודמת למצוה דרבנן, נחלקו גדולי האחרונים. והנה כל הספק הזה הוא רק ביו"ט ראשון, דהרי ביו"ט שני מצות לולב אינה אלא מדרבנן, ואז הדרא כללא לדוכתא דתדיר קודם.

### **מחלוקת הראשונים מה עיקר מצות הנענועים**

והנה בביאור המחלוקת מתי לברך על הלולב, הסביר במקראי קדש (סוכות ח"ב סי' ט"ז וע"ש סי' י"ז יותר באריכות) דתלוי במחלוקת הראשונים אם עיקר הנענועים הם בשעת הלל או בשעת הברכה, דהרא"ש (סוכה פ"ג סי' כ"ו) הביא בשם הראב"ה דעיקר הנענוע הוא רק בשעת הברכה, והנענוע דהלל הוא נענוע בעלמא, ודלא כמו שדייק מרן הגרי"ז זצ"ל בשיטת הרמב"ם, וע"ש אריכות בשיטות הראשונים בזה.

### **האם מותר לדבר בין נטילת לולב בסוכתו עד הנענועים שבהלל**

עוד הביא שם בשם הג"ר דוד בהרן זצ"ל דהנוטלים ומברכים על הלולב לפני התפלה, לכתחילה יקפידו שלא להשיח בין ברכת הלולב עד אחרי הלל, אבל העיר במקראי קודש דזה תלוי במחלוקת הראשונים, דאם הנענועים בהלל הם העיקר, אי"כ יש קפידא שלא לדבר עד אחרי הלל כמו שיש קפידא שלא לדבר בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, משא"כ אם עיקר הנענועים הם בשעת קיום המצוה אי"כ אין איסור להפסיק בין הברכה להנענועים שבהלל.